

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА І
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 2 курсу 12-283Мз групи
Спеціальності 262 Правоохоронна діяльність
Освітньо-професійної програми
«Правоохоронна діяльність»

Дукач Микола Володимирович
Керівник: к.ю.н., доцентка Волкович О.Ю.
Рецензент: д.ю.н., професор Стратонов В.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правова характеристика національної безпеки України	10
1.1. Поняття, зміст національної безпеки в сучасних умовах.....	10
1.2. Система державних суб'єктів, які здійснюють забезпечення сфери національної безпеки України.....	21
РОЗДІЛ 2. Стратегічні напрями державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України: проблемні аспекти	32
2.1. Стратегічне планування держави щодо забезпечення національної безпеки України.....	32
2.2. Підвищення інституційної дієвості як стратегічний пріоритет державного управління щодо забезпечення національної безпеки України.....	41
2.3. Ключові засади інституційного розвитку державного управління у сфері національної безпеки України.....	50
РОЗДІЛ 3. Сучасний стан та перспективні шляхи розвитку державної політики у сфері національної безпеки України	62
3.1. Напрями вдосконалення механізму цивільного контролю як важливої складової державної політики у сфері національної безпеки України.....	62
3.2. Перспективи розвитку державного управління у сфері національної безпеки України.....	70
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Національна безпека та її забезпечення виступає одним із ключових завдань державотворення для будь-якої держави та слугує важливою і обов'язовою передумовою для сталого і ефективного розвитку правовідносин. Питання державотворення, що стосуються національної безпеки України в сучасних реаліях, навіть після 28 років незалежності, стають ще більш актуальними. Для України, як держави правової із соціально орієнтованою економікою ринкового типу, питання забезпечення національної безпеки є стратегічно значимими.

Сьогодні можна чітко спостерігати небезпечну тенденцію, за якою переглядаються національні кордони, що виходять за норми міжнародного права. Показовим та беззаперечним фактом такої тенденції є збройний напад Російської Федерації на Україну, тим самим, порушивши суверенітет та територіальну цілісність, в тому числі це призвело до постійного підтримання керованого хаосу та регулярних рухів сепаратистського та провокаційного характеру, які продовжуються по сей день та спрямовані на те, щоб послабити державні інституції, розчленувати Україну та похитнути її державність.

В той же час, мають місце бути досить непрості внутрішні виклики національній безпеці. Неєфективна система забезпечення національної безпеки, корупційні прояви, недосконала система державного управління, глибока економічна криза (не так давно йшла мова про оголошення дефолту), тобто фінансові ресурси повністю виснажені, систематично «падає» рівень життя населення, тощо. Така ситуація вимагає по-новому оцінювати рівень і вплив загроз, які відбиваються на життєво важливих інтересах України, а також визначити стратегічні напрями та пріоритети державної політики у сфері національної безпеки, які в сукупності дозволять удосконалити механізми її реалізації.

Для успішного вирішення цих доленосних проблемних питань в нашій країні, потрібне єднання та дієздатність державної влади, яке можна вважати підґрунтям, що дозволить сформувати та реалізувати ефективні напрями удосконалення державного управління у сфері національної безпеки, перебуваючи в таких непростих сучасних реаліях. В результаті такої державної політики – це дасть можливість своєчасно виявляти та нейтралізувати реальні і потенційні загрози національним інтересам України.

Деякі питання щодо окремих напрямів забезпечення національної безпеки держави висвітлювалися в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В.Б. Авер'янова, В.В. Афанасьєва, О.М. Бандурки, Б. Броуді, М.М. Бурбика, А.І. Берлача, В.Ф. Баранівського, І.П. Голосніченка, О.М. Гончаренка, Є.І. Григоренка, Ж.В. Завальної, І.В. Зозулі, О.Я. Зубова, Т.Є. Кагановської, М.І. Козюбри, Т.О. Карабіна, М.С. Кельмана, Ю.В. Ковбасюка, А.М. Куліша, Г. Ласвела, У. Липпмана, В.А. Ліпкана, Д.М. Лук'янця, В.В. Мадіссона, В.Т. Маляренка, В.М. Олуйка, О.Ю. Оболенського, І.О. Остапенка, В.М. Пасічника, В.Г. Пилипчука, Г.В. Россіхіна, О.П. Рябченко, Н.В. Сібільова, А.А. Стародубцева, І.В. Солошкіна, О.О. Тихомиров, К.В. Тарасенко, М.М. Тищенко, М. І. Хавронюка, М.В. Цвіка, В.Ю. Цюкала, В.Д. Чернадчука, О.А. Чувакова, В.А. Шахова, А.М. Шульги, І.В. Яковюка та ін.

Незважаючи на те, що питанням національної безпеки на сьогоднішній день приділяється значно уваги як за науково-практичними, так і практичними розробками, однак, проблематика інституційних питань щодо розвитку державного управління її гарантування – потребує більш детального зосередження та дослідження.

Таким чином, необхідність аналізу інституційного забезпечення державної політики у сфері національної безпеки України в умовах

сьогодення, а також враховуючи наявність значних законодавчих недоліків та прогалин, в комплексі обумовлює актуальність та значимість теми кваліфікаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота ґрунтується на положеннях Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV, Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015, Указу Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» від 8 листопада 2019 року № 837, Указу Президента України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 року № 228-IV.

Кваліфікаційна робота виконана згідно напрямів наукових досліджень кафедри публічного та міжнародного права і правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету на тему: «Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у соціально-економічній, адміністративно-політичній сферах та правоохоронній діяльності» (номер державної реєстрації 0117U001733). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ від 30.10.2020 № 1059-Д).

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає в тому, щоб на основі положень чинного законодавства та існуючих наукових праць дослідити особливості державної політики у сфері національної безпеки, сформулювати ключові проблеми, а також запропонувати і обґрунтувати відповідні шляхи вдосконалення в зазначеному питанні, спираючись на сучасні умови.

Для досягнення вказаної мети у процесі дослідження було поставлено та вирішено такі **завдання**:

- визначити поняття та розглянути зміст національної безпеки в сучасних умовах;
- дослідити систему державних суб'єктів, які здійснюють забезпечення сфери національної безпеки України;
- проаналізувати стратегічне планування держави щодо забезпечення національної безпеки України;
- з'ясувати підвищення інституційної дієвості як стратегічного пріоритету державного управління щодо забезпечення національної безпеки України;
- окреслити ключові засади інституційного розвитку державного управління у сфері національної безпеки України;
- визначити напрями вдосконалення механізму цивільного контролю як важливої складової державної політики у сфері національної безпеки України;
- виявити перспективи розвитку державного управління у сфері національної безпеки України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають під час забезпечення державної політики у сфері національної безпеки України.

Предмет дослідження – інституційне забезпечення державної політики у сфері національної безпеки України.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети і завдань теми кваліфікаційної роботи. Під час доведення основних теоретичних положень було використано загальнонаукові та спеціальні методи. Діалектичний метод використовувався під час з'ясування теоретико-правової характеристики у сфері національної безпеки України. Системно-структурний та формально-правовий методи дали змогу дослідити стратегічні напрями державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України. Аналітичний метод сприяв визначити

проблемні аспекти в процесі розгляду дослідження. Прогностичний метод дав змогу визначити перспективні шляхи розвитку державної політики у сфері національної безпеки. В процесі дослідження застосовувалися методи аналізу та синтезу, які сприяли проаналізувати позиції вчених та виділити деякі особливості правових категорій розглядуваного питання.

Наукова новизна одержаних результатів. Кваліфікаційна робота є комплексним дослідженням, в процесі якого була здійснена спроба проаналізувати характерні особливості державної політики у сфері національної безпеки через відповідні стратегічні напрями. У межах дослідження одержано наступні результати, які мають наукову новизну, а саме:

– визначено інституційні механізми державного управління у сфері забезпечення національної безпеки, за допомогою яких встановлено два поступальні напрями державно-управлінської діяльності у сфері забезпечення національної безпеки: 1) висхідний (охоплюється основна державно-управлінська діяльність); 2) низхідний (за умови налагодження зворотнього зв'язку в розглядуваній сфері);

– з'ясовано шляхи інституційного розвитку механізму цивільного контролю та стратегування в розглядуваному питанні, що в сукупності реалізує тенденції, відповідно до яких зміни законодавчого характеру у сфері національної безпеки детермінують явні, масштабні інституціоналізаційні процеси в цій сфері, з ціллю сприятливого спрямування якої, аргументовано, в першу чергу, на те, щоб забезпечити систематичність, послідовність, прозорість, законність тощо під час процесу прийняття рішень концептуального і стратегічного змісту у сфері національної безпеки України, а також на те, щоб удосконалити організаційно-правове забезпечення її державного управління;

– удосконалено концептуальні положення, за допомогою яких було виявлено основні проблеми функціонування правової та

організаційної складової в контексті забезпечення державного управління в розглядуваній сфері, зокрема: 1) декларативний характер деяких положень оновленого безпекового законодавства України стосовно закріплення національної безпеки й оборони, повсюдне впровадження демократичного цивільного контролю та розповсюдженість системного підходу, за яким здійснюється стратегічне планування в розглядуваній сфері; 2) ефективність антикризового управління інституцій державного зразку низького рівня; 3) залучення організацій недержавного типу та громадського (як експертів), які визначають систематичні і неупереджені безпекові заходи по актуальним питанням внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності України є недостатнім;

– обґрунтовано основні виклики національної безпеки України, які запропоновано класифікувати за наступними критеріями: 1) зовнішньополітичні; 2) економічні; 3) соціально-культурні; 4) внутрішні;

– розглянуто наукові засади інституційного розвитку державного управління у сфері забезпечення національної безпеки, базисом якого представлено закордонний досвід його здійснення, який, порівняно від існуючих засад в нашій країні, передбачає структуроване та виважене вдосконалення внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності держави у цій сфері на підставі визначення ключових пріоритетів, які поділяються на два блоки, в залежності від того, який суб'єктний склад та спрямованість, а саме: 1) пріоритети діяльності інституцій державного зразку у сфері національної безпеки України (враховуючи інтеграційні прагнення та першочергові безпекові задачі); 2) пріоритети діяльності інституцій недержавного зразку у сфері національної безпеки України під час формування, реалізації та контролювання державної політики в розглядуваній сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й викладені в роботі висновки та пропозиції становлять теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані в різних галузях діяльності, а саме:

- у правотворчій – для удосконалення деяких положень спеціалізованого Закону України «Про національну безпеку України» та інших нормативно-правових актів відомчого рівня;

- у правозастосовній – під час вирішення проблем та недоліків в зазначеній сфері;

- у навчально-методичній – під час підготовки підрозділів підручників, навчальних і методичних посібників, монографій тощо.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні висновки, сформульовані в роботі, обговорювалися на засіданнях кафедри публічного та міжнародного права і правоохоронної діяльності.

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки кваліфікаційної роботи знайшли відображення в наступних публікаціях:

- Дукач М.В. Система державних суб'єктів, які здійснюють забезпечення сфери національної безпеки України. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 25): матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / Збірник тез доповідей: випуск 25 (м. Тернопіль, 17 вересня 2020 р.).* Тернопіль, 2020. 84 с. С. 12–13.

- Дукач М.В. Перспективи розвитку державного управління у сфері національної безпеки України. *Магістерські студії. Альманах.* Вип. 20. Херсон. ХДУ, 2020.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Повний обсяг роботи становить 92 сторінки: основний текст – 84 сторінки, обсяг, що займає список використаних джерел і літератури (65 найменувань) – 8 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття, зміст національної безпеки в сучасних умовах

Протягом останніх років проблематика безпеки загалом, і національної безпеки зокрема, за теоретичними напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених набула статус ключової категорії. Саме забезпечення національної безпеки завжди було і залишається одним із пріоритетніших для держави та займає вагому роль в сучасному суспільстві. З-поміж іншого, не менш важливим питанням є визначення поняття національної безпеки та з'ясування її змістовного наповнення в сучасних умовах. У зв'язку з цим, вбачається за необхідне в нашому дослідженні, в першу чергу дослідити суть категорії «національна безпека» [1, с. 213]. По сей день науковою спільнотою не встановлено однозначності в зазначеному питанні, а величезний масив дефініцій національної безпеки, її структурних елементів, який існує в сучасній науці, породжує невизначеність в теоретичному розгляді, а також створює плутаність під час практичної реалізації своїх повноважень правоохоронними органами. Зазначене зумовлює потребу дослідити теоретичні напрацювання розглядуваного питання та в результаті з'ясувати його нормативне закріплення за законодавством України.

Підвищена зацікавленість зі сторони вченої спільноти до національної безпеки та її різностороннє дослідження є значним кроком вперед до того, щоб мати розуміння суті та причин, що її зумовлюють. На протязі значного проміжку часу, «національна безпека» була ототожнена з «державною безпекою», яка, в свою чергу, розумілась як вузьковоєнна й зовнішньополітична та спрямування якої полягало у захисті країни від зовнішніх та внутрішніх ворогів, безпеці інституцій

державного зразку, тощо, а в основі розуміння безпеки були поняття «боротьба» та «співробітництво».

Як наголошував Б.А. Кормич: «поняття національної безпеки має велику кількість вимірів та аспектів, різниця між якими полягає в тому числі і у відповідних позиціях, із яких розглядається це питання» [2, с. 22], бо не дивлячись навіть на наявні принципові узгодження стосовно методології та системи світогляду в цьому питанні, все ж існують яскраво виражені розбіжності в розумінні суті та змісту національної безпеки у вчених-правознавців, порівняно з військовими, економістами, політологами, тощо. Саме тому, в більшій мірі, науковцями це поняття відноситься до багатоаспектних.

Власне термін «національна безпека» був введений в політично-правовий оборот ще в 1904 році і до 1947 року він характеризувався через значення «оборони» [3, с. 15].

Переходячи безпосередньо до основного питання, зазначимо, що в цілому, за науковим і експертним середовищем умовно виокремлюють два підходи щодо трактування зазначеного терміну: вузький та розширений [4, с. 5].

Вузьке трактування категорії «безпека» в переважній більшості вчених пов'язане із загрозами держави зовнішнього прояву. В цьому контексті саме національна безпека виступає ключовою ціллю для здійснення зовнішньої політики держави. В такому аспекті необхідно виділити загальноприйняте, класичне трактування національної безпеки, яке надане Е. Азером і Ч. Муром: «національна безпека – це фізичний захист держави від зовнішніх насильницьких загроз переважно воєнного характеру» [5, с. 102]. В свою чергу, на думку Е.І. Скакунова: «національна безпека – це стан, який забезпечує достатню економічну та воєнну міцність нації для протидії загрозам її існування, які виходять як від інших країн, так і з середини країни, а гарантіями такої безпеки є

володіння військовою силою та, через укладання міжнародних угод, можливість отримання допомоги від інших держав» [6, с. 178].

Дослідниками Європейського Центру з питань вивчення безпеки імені Дж. К. Маршалла (Німеччина) вважається, що «національна безпека – це загальний термін, який включає як поняття національної оборони, так і відносини країни з іноземними державами. Зокрема, умови, які створюються воєнною та оборонною перевагою над будь-якою країною чи групою країн, або сприятливою позицією в міжнародних відносинах, або ж рівнем обороноздатності, що надає можливість успішно відбивати ворожі або підіривні дії як в середині країни, так і зовні, за допомогою секретних і несекретних засобів» [7, с. 71].

Отже, згідно з вузьким підходом, військова міць та політико-дипломатичний вплив є основоположними засобами, за рахунок яких забезпечується безпека держави в міжнародних правовідносинах. У такому значенні для змісту національної безпеки – військова сила як фактор виступає визначальним.

В свою чергу, розширений підхід до змісту національної безпеки має відношення майже до всіх сфер суспільного життя та визначається як захищеність життєво важливих інтересів громадянина, суспільства та держави від загроз зовнішнього і внутрішнього характеру. На сьогоднішній день, широкий підхід в контексті законодавства країн пострадянського простору вважається набагато популярнішим для дослідження національної безпеки.

Як підкреслює К. Гаджиєв: «національна безпека в широкому розумінні – це забезпечення всім громадянам держави нормальних умов для самореалізації, захист їх життя, свободи й власності від посягань з боку окремої людини, організації або самої держави. Зрозуміло, економічний, соціальний, моральний стан суспільства, внутрішньополітична ситуація в країні не можуть позначатися на

здатності держави відстоювати свої інтереси, і, відповідно, на стан її безпеки» [5, с. 354].

Наприклад В.А. Ліпкан, акцентуючи на тому, що національна безпека є центральним терміном особливої наукової дисципліни – націобезпекознавства, характеризує її як «систему, яка у широкому розумінні становить собою множину потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства і держави, загроз та небезпек, внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних, природних, техногенних та антропогенних чинників, що впливають на стан національної безпеки, умови їх генезису, еволюції та балансу, державні та недержавні інституції, об'єднані цілями і завданнями щодо просування забезпечених недоторканістю потреб нації, національних інтересів і цінностей, які взаємодіють один з одним і здійснюють відповідну діяльність у межах законодавства України» [8, с. 77].

З позиції Я.О. Кондратьєва: «національну безпеку також розуміють як здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану» [9, с. 12]. Схожа точка зору закріплена й за В.Д. Самойловим, який вважає, що «поняття національна безпека розкривається через стан захищеності життєво важливих цінностей особистості, суспільства та держави від внутрішньодержавних та зовнішніх загроз» [10, с. 136]. Отже, можна сказати, що з позиції вище зазначених думок дослідників, які додержуються широкого підходу, саме національні цінності і слугують ключовим елементом для встановлення змісту національної безпеки.

Іншим напрямом наукових досліджень національної безпеки є контекст пріоритетного захисту національних інтересів. З цього приводу О. Дзьобан трактує національну безпеку як «системну властивість, що характеризує здатність державотворчої нації задовольняти разом з іншими народами свої життєво важливі потреби і захищати свої

історично сформовані базові цінності, та як показник здатності суспільства й держави, що захищають національні інтереси самостійно чи разом з іншими дружніми країнами (народами, націями) стримувати або усувати внутрішні й зовнішні загрози національному суверенітету, територіальній цілісності, соціальному ладу, економічному розвитку, іншим важливим елементам духовної й матеріальної життєдіяльності; ступінь захищеності інтересів особистості, суспільства й держави від зовнішніх та внутрішніх загроз» [11, с. 36-43].

В свою чергу, О.М. Гончаренко, Р.О. Джангужин та Е.М. Лисицин, вважають, що «національна безпека – категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави» [12, с. 40]. Зазначене трактування, на нашу думку, є дещо спірним, тому що рівень – це показник, який застосовують для того, щоб розуміти заплановану або досягнуту ціль у відповідній сфері життєдіяльності людини.

Ще один напрям дослідження такого феномену як національна безпека полягає у поєднанні національних цінностей та інтересів, які необхідні для того, щоб враховувати їх взаємообумовленість під час аналізу проблемних аспектів національної безпеки. На нашу думку, цей напрям є найбільш доцільним та правильним в рамках нашого дослідження. Виокремимо деякі визначення цього напрямку.

На думку В.П. Горбуліна та А.Б. Качинського: «національна безпека (безпека нації) – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави та довкілля в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує сталий і поступальний розвиток країни» [13, с. 25]. Г. Ситник характеризує національну безпеку як «системну кількісно-якісну характеристику розвитку соціальної системи як об'єкта реальної дійсності» [1, с. 244].

Існує підхід В.В. Данілейка, за яким національна безпека розуміється дещо абстрактно, з точки зору складових частин та загроз, а саме: «національна безпека – це один з основних чинників стабільного розвитку держави. На думку дослідника, в юридичному сенсі безпека – це стан захищеності об’єкта від загроз, шкоди або зла. Національна безпека розуміється також і як певний підтримуваний стан міжнародних відносин, взаємозалежний від національних правовідносин, який можна використовувати як у міжнародному, так і у внутрішньодержавному правовому регулюванні» [14, с. 114].

Продовжуючи, зазначимо, що закріпившись з достатньою кількістю позицій вчених з приводу категорії «національної безпеки», які більш ніж дали нам змогу її зрозуміти, вважаємо за необхідно перейти до розширеного змістовного наповнення поняття «національна безпека» відповідно до законодавства України. Так, якщо раніше, в тому числі, враховуючи зазначені позиції вчених, забезпечення національної безпеки досліджувалось, зазвичай, в контексті захисту інтересів держави, то за сучасними дослідженнями вже більше увага акцентується на захист інтересів особи та суспільства [8, с. 98]. Зокрема, таке положення відображалось в Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року [15], який втратив чинність 21 червня 2018 року. У новому Законі України «Про національну безпеку України» [16] зміст відповідних положень залишився. З цього приводу слушною є думка О.В. Глазова, який вважає, що «такий підхід відповідає сучасним вимогам, оскільки, як свідчить історичний досвід, зосередження уваги виключно на інтересах держави, розвитку її економічного та військового потенціалу та підпорядкування цим цілям інтересів окремих особистостей, сприяє виникненню внутрішньодержавних конфліктів, а у кінцевому результаті призводить до дезінтеграційних процесів» [17, с. 43].

Що стосується законодавчого закріплення поняття «національна безпека», то після того, як Україна здобула незалежність і по сей день її існує декілька. Так, згідно з положеннями ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» (втратив чинність), було закріплено досить широке тлумачення національної безпеки (наводити його не будемо, щоб не виходити за межі дослідження), однак вкажемо, що таким змістовним поняттям законодавцем так і не вдалося досягти кінцевого завдання – стану захищеності кожного громадянина. В свою чергу, за новим, чинним Законом України «Про національну безпеку України», керуючись п. 9 ч. 1 ст. 1, закріплено наступне поняття: «національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [16]. На нашу думку, складається таке враження, що законодавець навмисно не включив національні цінності в склад національної безпеки, адже вони являються базовими для сталого розвитку людини загалом, та суспільства, зокрема.

Отже, на підставі думок науковців, а також закріпленого законодавчого трактування, можна надати власне та коротке визначення національної безпеки, за яким слід розуміти статико-динамічний стан захищеності найважливіших цінностей та інтересів суспільства і держави від існуючих загроз і викликів, які можуть бути як потенційними, так і реальними.

Цим визначенням найбільш повно характеризується сучасний правопорядок у сфері національної безпеки. Без сумніву, безпека є однією із ключових умов для існування будь-якої соціальної системи, проте вона не виступає ціллю, тому що як прийнято вважати, для системи цінностей демократичного типу, мета завжди демонструється як добробут суспільства.

Більш детально розглянемо змістовне наповнення категорії національної безпеки, тому що її правовий зміст є невичерпним.

Так, одна із складових поняття національної безпеки – це захищеність, яка може бути забезпечена визначеною правом діяльністю всередині встановлених територіальних кордонів відповідно до обов'язкових правил. Тобто, національна безпека як раціональна доктрина, за рахунок якої захищеність держави розширюється до безмежності, міжнародним правом не визнається. Національна безпека може бути тільки у вигляді правового стану, за яким при певних підставах встановлюються незмінні межі поведінки в міжнародних правовідносинах. Як зазначається В.Б. Башуком: «захищеність як ознака національної безпеки фіксує сутнісну характеристику ефективної системи забезпечення безпеки, оскільки від ступеня захисту держави й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз залежить їх існування, здатність проводити самостійний політичний і економічний курс, вирішувати різноманітні завдання в складному і суперечливому світі відповідно до своїх національних інтересів» [18, с. 351].

Наступна складова національної безпеки виражена стійкістю, яка характеризується як реальна здатність протидіяти загрозам внутрішнього або зовнішнього характеру, і як результат – здійснювати забезпечення непорушності, цілісності національних інтересів та цінностей.

З цього приводу варто відмітити, що згідно з положенням Конституції України: «забезпечення державної безпеки покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [19] (ст. 17). При цьому, «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами

міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права» [19] (ст. 18).

Враховуючи вказані положення Конституції України, слід виділити ч. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», за якою встановлено, що «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій» [16]. Зазначимо, що вказана норма є аналогічною, яка містилася в попередньому Законі України «Про основи національної безпеки», у якій було закріплено трьох основних об'єктів національної безпеки (людина (громадянин), суспільство і держава). Як можемо побачити, за новим спеціалізованим Законом законодавцем було додано ще територію та навколишнє середовище, чим самим, на нашу думку, безпідставно розширюється зміст категорії «національна безпека».

В продовження відмітимо, що «основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є: верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони» [16] (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України»).

Відповідно до зазначеного, враховуючи геополітичну і внутрішню обстановку в Україні, діяльність усіх органів державної влади повинна зосереджуватися на прогнозах, своєчасних виявленнях, попередженнях і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, а також на захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, тощо.

Для того, щоб реалізувати вказані національні інтереси необхідно вказати на вже оновлену та нещодавно прийнятую «Стратегію національної безпеки України» (відмітимо, що попередня редакція Стратегії від 2015 року не втрачає своєї актуальності) Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [20], фундаментальним гаслом якої є «Безпека людини – безпека країни». Так, ключовими засадами, на яких базується оновлена Стратегія є наступні: «стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей; взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України» [20].

Серед іншого, у цій стратегії наводиться перелік актуальних загроз (їх досить багато, виокремимо, на нашу думку, основні) національній безпеці та національним інтересам України, враховуючи зовнішньополітичні та внутрішні умови, зокрема: «поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) виявило критичні проблеми в інформаційній сфері, системах охорони здоров'я та соціального захисту, спричинило зростання безробіття, руйнує усталений спосіб життя,

загрожує продовольчому забезпеченню, перешкоджає вільному руху капіталу, товарів та робочої сили, завдає шкоди сфері послуг та, зрештою, підвищує протестні настрої у суспільствах і конфліктність у міжнародних відносинах. Зростають виклики трансатлантичній та європейській єдності, що може спричинити ескалацію наявних і виникнення нових конфліктів. Ситуацією намагається скористатися Російська Федерація, яка продовжує збройну агресію проти України. Деструктивна пропаганда як ззовні, так і всередині України, використовуючи суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність. Відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози. Сучасні темпи переозброєння Збройних Сил України, інших складових сил оборони на новітні (модернізовані) зразки не забезпечують потреби у заміні основних видів озброєння та військової техніки радянського виробництва, які у найближчій перспективі вичерпають свій ресурс. Непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище» [20] тощо. На нашу думку, окремі загрози в більшій мірі відповідають чинникам, які впливають на якість забезпечення національної безпеки України.

Отже, роблячи висновок з викладеного та враховуючи законодавче закріплення поняття національної безпеки, а також різноманітність думок наукової спільноти щодо його трактування, було встановлено власне бачення, за яким під національною безпекою слід розуміти статико-динамічний стан захищеності найважливіших цінностей та інтересів суспільства і держави від існуючих загроз і викликів, які можуть бути як потенційними, так і реальними.

Визначено основні складові поняття національної безпеки, які сприяли проаналізувати його змістовне наповнення, зокрема: 1) захищеність; 2) стійкість.

1.2. Система державних суб'єктів, які здійснюють забезпечення сфери національної безпеки України

Забезпечення національної безпеки являється однією із основоположних цілей стратегічного спрямування і, водночас, є функцією держави, реалізація яких покладається на уповноважені органи, які законом наділяються відповідними правами та обов'язками. В той же час, в умовах сучасності, коли зростають ризики і загрози національній безпеці, в тому числі з'являються нові виклики перед державою, проблема забезпечення національної безпеки в практичному аспекті набуває вагомого значення. У зв'язку з цим, необхідно проаналізувати систему забезпечення національної безпеки, яка дозволить структурувати суб'єктів, які її забезпечують, а також чітко визначити розподіл їх функцій і повноважень.

На сьогоднішній день, неоднозначна структура, задачі, цілі суб'єктів забезпечення національної безпеки, а також відсутність їх налагодженої взаємодії під час виконання ключових функцій вважаються чинниками, які демонструють низьку якість забезпечення національної безпеки держави. Очевидним є те, що рівень національних цілей і інтересів, які досягаються, залежить від того, наскільки ефективно здійснюють свою діяльність суб'єкти забезпечення національної безпеки. В той же час, така діяльність і рішення цих суб'єктів впливають на те, яким буде результат щодо охорони та захисту об'єктів національної безпеки України.

Отже, в першу чергу зазначимо, що правовий статус та функціональне призначення державних органів та місцевого

самоврядування, в тому числі щодо забезпечення національної безпеки були предметом розгляду багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Однак, незважаючи на значні наукові досягнення, місце та роль державних суб'єктів забезпечення національної безпеки в процесі розгляду цього підрозділу необхідно уточнити.

Як правильно вказує В.І. Ткаченко: «національна безпека являє собою складну систему, яка об'єднується суб'єктами – особистістю, суспільством, державою, що знаходяться у тісному взаємозв'язку, діяльність яких спрямовуються єдиними цілями. При цьому, національні інтереси держави лежать у сфері відповідальності одних й тих же суб'єктів управління, а недооцінка або ігнорування проблем безпеки на всіх рівнях соціальної організації не тільки обертається тими або іншими втратами, але, в остаточному підсумку, неминуче веде до падіння життєздатності (конкурентоспроможності) і навіть загибелі відповідних її елементів – суб'єктів» [21, с. 3-4]. Зазначена позиція підтверджує потребу розглянути суть та види суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Під час визначення поняття суб'єктів забезпечення національної безпеки зазначимо, що вони відповідно до положень Указу Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [22], представлені як «сектор безпеки і оборони – охоплена єдиним керівництвом сукупність органів державної влади, Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, діяльність яких за функціональним призначенням відповідно до Конституції та законів України спрямована на захист національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України» [22]. Однак, вважаємо, що суб'єкти забезпечення національної безпеки повинні представляти

собою не «сукупність», а систему, тому що тільки в такому разі вбачається за можливе їх ефективна взаємодія в єдиному напрямі під час забезпечення такої безпеки.

В цьому аспекті слід виділити позицію В.А. Ліпкана, який стверджує, що «сучасна система забезпечення національної безпеки у широкому розумінні має базуватися на сукупності вже існуючих і спеціально створених органів, державних і недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій, окремих осіб, а також специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших зв'язків між ними по забезпеченню національних інтересів особи за різних умов функціонування системи забезпечення національної безпеки» [8, с. 57].

Узагальнюючи вищесказане, можна сказати, що суб'єкти забезпечення національної безпеки України – це комплексна система взаємопов'язаних державних органів та органів місцевого самоврядування, діяльність яких є цілеспрямованою за єдиним напрямом, який орієнтований на ефективне, своєчасне і адекватне сприйняття сучасних викликів під час забезпечення національної безпеки.

Продовжуючи, слід зазначити, що в ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України», законодавцем було визначено і закріплено основних суб'єктів забезпечення національної безпеки, зокрема: «Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України,

центрального орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику» [16].

Абсолютно аналогічний перелік суб'єктів встановлюється і в «Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України», затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 [23].

Не дивлячись на таку різноманітну кількість суб'єктів забезпечення національної безпеки, важливим є усвідомлення того, що така система є цілісна, а її структурні елементи (суб'єкти та об'єкти) «міцно» пов'язуються між собою.

Однак, така система також породжує і конкретні недоліки в розглядуваній сфері, які дуже яскраво демонструє вчений М.М. Зайцев та виділяє наступні:

- «кількість елементів системи забезпечення національної безпеки не повинна бути надмірною, оскільки їх збільшення призводить до ускладнення функціонування і, як наслідок, зменшення її ефективності;

- повинен існувати єдиний суб'єкт управління забезпеченням національної безпеки, наділений владними повноваженнями у відношенні інших елементів забезпечення інформаційної безпеки та запроваджені ефективні механізми їх взаємодії;

- повноваження та функції суб'єктів забезпечення національної безпеки повинні бути чітко розмежованими, не допускати дублювань з метою уникнення конкуренції в діяльності цих суб'єктів та, одночасно, охоплювати всі сфери та аспекти забезпечення національної безпеки, що дозволить досягти прийнятної ефективності функціонування системи;

- до складу системи забезпечення національної безпеки повинні входити не тільки органи публічної влади, а й інституції громадянського суспільства, що дозволить однаково ефективно захищати інтереси не тільки держави, а й суспільства та людей і громадян» [24, с. 236-237].

Проте, зазначеними недоліками розглядувана сфера не обмежується, тому що після появи нових викликів, загроз і ризиків,

перед державою постають нові задачі, у зв'язку з чим, з'являються інші недоліки у системі забезпечення національної безпеки, які загалом можна відобразити як нездатність суб'єктів забезпечення національної безпеки своєчасно адаптуватися й належним чином вирішувати поставлені задачі через єдність, взаємодію та під час раціонального розподілу повноважень. Окреслене зумовлює потребу детальніше дослідити місце, обсяг повноважень, а також характерні особливості в діяльності окремих суб'єктів забезпечення національної безпеки, які на нашу думку, являються ключовими та найбільш цікавими для розгляду.

1. Президент України, відповідно до ст. 106 Конституції України: «забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; очолює Раду національної безпеки і оборони України» [19] та здійснює інші повноваження. Враховуючи положення найвищого Закону, у ст. 13 Закону України «Про національну безпеку України», встановлено, що «керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України» [16].

Також додамо, що згідно до положень «Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України», окрім вищесказаного, передбачається, що «здійснюючи керівництво у сфері національної безпеки і оборони, Президент України визначатиме стратегічні цілі та основні завдання державної політики у сфері національної безпеки і оборони України, завдання складових сектору безпеки і оборони у мирний час, у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці, і в особливий період, цілі та пріоритетні напрями розвитку складових сектору безпеки і оборони, мету, завдання, строки затвердження документів планування розвитку сектору безпеки і оборони та його складових» [23].

Як бачимо, Президент України посідає найвищу ланку у структурі системи забезпечення національної безпеки. Узагальнюючи, зазначимо, що президент здійснює перш за все загальне управління національної безпеки, при цьому координує та узгоджує діяльність всіх гілок влади в розглядуваній сфері.

2. Згідно до ст. 14 Закону України «Про національну безпеку України», зазначено, що «координацію у сферах національної безпеки і оборони здійснює Рада національної безпеки і оборони України» [16]. Окрім цього, відповідно до ч. 3 цієї ж статті встановлено, що «у випадках, передбачених законом, Рада національної безпеки і оборони України подає на розгляд Президентові України пропозиції щодо утворення вищого колегіального стратегічного органу воєнного керівництва обороною держави в особливий період. Пропозиції про утворення цього органу та його персональний склад затверджуються рішенням Ради національної безпеки і оборони України та вводяться в дію Указом Президента України» [16].

Також слід вказати, що більш детальний огляд повноважень (функцій) під час здійснення діяльності цього органу як суб'єкта забезпечення національної безпеки регулюється Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [25]. Зокрема, у ст. 3 цього Закону закріплено ключові функції Ради національної безпеки і оборони України, серед яких: «внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України» [25].

В свою чергу, перелічені функції Ради національної безпеки і оборони України у наступній ст. 4 цього Закону, передбачають наступну його компетенцію, зокрема, він: «розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони» [25] тощо.

Як підсумок, слід вказати, що Рада національної безпеки і оборони України посідає одне із ключових місць в розглядуваній системі. На нашу думку, доцільно було б розширити компетенцію цього органу й на органи законодавчої та судової гілок влади з метою координації зусиль для досягнення стратегічного управління національної безпеки.

3. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про національну безпеку України», зазначається, що «Міністерство оборони України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. До повноважень Міністерства оборони України належать організація в силах оборони заходів оборонного планування, визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому

порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони» [16].

4. Виділяючи такий орган як Збройні Сили України, зазначимо, що згідно до ст. 16 спеціалізованого Закону України «Про національну безпеку України», він є «військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності» [16]. Так, «Збройні Сили України забезпечують стримування та відсіч збройної агресії проти України, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України, у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом» [16].

5. Щодо Міністерства внутрішніх справ України, то відповідно до положень ст. 18 Закону України «Про національну безпеку України», закріплено, що «Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності» [16] тощо.

6. Іншим, не менш важливим органом у сфері забезпечення національної безпеки є Служба безпеки України. Положення ст. 19 Закону України «Про національну безпеку України» вказують, що «Служба безпеки України є державним органом спеціального

призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина: протидію розвідувально-підбивній діяльності проти України; боротьбу з тероризмом; контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; охорону державної таємниці» [16].

7. Інституційне забезпечення національної безпеки здійснюється також розвідувальними органами, які представлені як «державні органи або структурні підрозділи у їх складі, уповноважені законом здійснювати розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз» [16] (ст. 20 Закону України «Про національну безпеку України»).

8. Також досить цікавим є орган, який зобов'язується підтримувати національну безпеку – Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, який здійснює «забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, а також інших завдань відповідно до закону» [16]. (ст. 22 Закону України «Про національну безпеку України»).

Також окремо зазначимо, що інституційна система забезпечення національної безпеки України може функціонувати не тільки на центральному рівні (органи якого окреслено вище), але й на

регіональному рівні. Так, органи виконавчої влади на місцях під час виконання своєї діяльності взаємодіють з центральними органами виконавчої влади, які виконують вітчизняне законодавство, рішення Президента та Уряду України у сфері забезпечення національної безпеки. Тобто, вони спільними зусиллями з органами місцевого самоврядування можуть здійснювати відповідні заходи, за рахунок яких будуть залучатися громадяни, громадські об'єднання та організації з метою вирішення проблемних питань національної безпеки, в тому числі пропонувати внесення змін, які б допомогли удосконалити систему забезпечення такої безпеки [26, с. 210].

Насамкінець слід відмітити, що проаналізовані суб'єкти, які забезпечують національну безпеку України, несуть в собі головну мету – захищати інтереси особистості, суспільства і держави від загроз внутрішнього і зовнішнього характеру.

Аналіз повноважень (функцій) державних органів у розглядуваній сфері переконує в тому, що в нашій країні основоположним недоліком чинної системи забезпечення національної безпеки є нерозвиненість її ключових функціональних складових. Також дуже важливо відмітити, що компетенція всіх органів чомусь не передбачає одну із ключових функцій – моніторингу, завдяки якій можливо здійснювати аналіз та оцінювати реальні і потенційні загрози за різними сферами національної безпеки, а також визначати ступінь адекватності їм вжитих заходів щодо захисту і введення органами державної влади для таких цілей обмежень і заборон правового спрямування.

Сьогодні Україна як держава перебуває в досить складних та багато в чому, нових для неї сучасних умовах. Враховуючи те, що система її безпеки постійно оновлюється разом із політичною системою і державністю, потрібно формувати і конкретні інституційні механізми, які сприятимуть виявляти та попереджати загрози національній безпеці, що власне і виникають у цих нових умовах. Саме тому, обґрунтування

дієвості інституційної системи забезпечення національної безпеки встановлюється в значній мірі від того, наскільки вона в змозі забезпечувати за рахунок діяльності відповідних органів у цій сфері стабільний, поступальний рух країни та чи в змозі така система реалізувати передумови для того, щоб сучасне суспільство прогресивно розвивалося, а його громадяни повноцінно жили в таких умовах.

Таким чином, завершуючи представлений підрозділ дослідження, слід констатувати, суб'єкти забезпечення національної безпеки України – це комплексна система взаємопов'язаних державних органів та органів місцевого самоврядування, діяльність яких є цілеспрямованою за єдиним напрямом, який орієнтований на ефективне, своєчасне і адекватне сприйняття сучасних викликів під час забезпечення національної безпеки.

Основний перелік суб'єктів, діяльність яких направлена на те, щоб забезпечити національну безпеку України, представлений у Законі України «Про національну безпеку України», а також в Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, який по суті дублює їх перелік та дещо доповнює функціональні повноваження.

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

2.1. Стратегічне планування держави щодо забезпечення національної безпеки України

Державна політика характеризується циклічністю процесів. Здійснення одної її функції замінюється на іншу: планування – організацією, а вона на координацію і так спочатку. При цьому, при такому процесі зазначені функції доповнюють одна одну. У зв'язку з цим, важливим є розгляд комплексу питань, які відносяться до стратегічного планування держави щодо забезпечення національної безпеки під час реалізації державно-управлінського функціоналу.

В першу чергу, зазначимо, що серед основних завдань стратегічного планування в зазначеній сфері слід виділяти наступні:

- 1) координування стратегічного управління на загальнодержавному та регіональному рівні;
- 2) формування внутрішніх і зовнішніх умов, які забезпечують національну безпеку;
- 3) визначення пріоритетних напрямів щодо забезпечення національної безпеки;
- 4) реалізація та впровадження необхідного комплексу заходів, за допомогою яких забезпечуються цілі та вирішуються задачі щодо забезпечення національної безпеки;
- 5) здійснювати проведення моніторингу та контролю для того, щоб реалізувати необхідні документи стратегічного планування у сфері національної безпеки;

б) здійснення кадрового забезпечення стратегічного планування [27] тощо.

Стратегічне планування здійснюється на всіх рівнях (загальнодержавний та регіональний) за рахунок розробки документів, координацію та розробку яких виконують Президент України та Уряд. Серед основних документів в правовій доктрині виділяють такі: 1) стратегія соціально-економічного розвитку України (зокрема та, котра була прийнята у 2015 році на період до 2020); 2) стратегія національної безпеки України, в яку входять основи державної політики, доктрини та інші документи в розглядуваній сфері; 3) галузеві документи, за рахунок яких здійснюється стратегічне планування України; 4) різнопланові державні програми (бюджет, озброєння, тощо) [28, с. 37-38] тощо.

Усі документи стратегічного планування обов'язково проходять державну реєстрацію, установлену законом із занесенням їх до єдиного державного реєстру документів стратегічного планування. Також проекти документів зазвичай обговорюються серед інститутів громадянського суспільства, у зв'язку з чим, підлягають розміщенню на офіційних сайтах органів державної влади та в мережі Інтернет [29, с. 7].

Продовжуючи, зазначимо, що основоположний нормативно-правовий акт під час реалізації планування у сфері забезпечення національної безпеки, є спеціалізований, вже не раз згадуваний Закон України «Про національну безпеку України» [16]. В ньому чітко визначена мета такого планування. Так, згідно до ст. 25 означеного Закону говориться, що «метою планування у сферах національної безпеки і оборони є забезпечення реалізації державної політики у цих сферах шляхом розроблення стратегій, концепцій, програм, планів розвитку органів сектору безпеки і оборони, управління ресурсами та ефективного їх розподілу» [16].

Цим же Законом передбачено, що «планування у сферах національної безпеки і оборони поділяється на довгострокове (понад

п'ять років), середньострокове (до п'яти років) та короткострокове (до трьох років)» [16]. Зазначимо, що в попередньому законі такий термін планування встановлювався на 12 років.

Таке планування повинно бути реалізовано в рамках наступних довгострокових документів: «Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України, Національна розвідувальна програма» [16].

До документів середньострокового планування відносяться «інші стратегічні документи, програми щодо розвитку складових сектору безпеки і оборони, зокрема оснащення їх сучасним озброєнням і військовою технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів та необхідних для цього потужностей оборонно-промислового комплексу, реалізація інших заходів з посилення обороноздатності держави» [16].

В свою чергу, «короткострокове планування передбачає щорічне розроблення планів утримання та розвитку (діяльності) складових сектору безпеки і оборони, основних показників державного оборонного замовлення (на трирічний період), у яких визначаються завдання щодо реалізації документів довгострокового і середньострокового планування» [16].

В процесі розгляду цього підрозділу будуть охарактеризовані деякі із зазначених стратегій, які чітко відображені в спеціалізованому законі.

Враховуючи зазначене вище, під стратегічним плануванням у сфері національної безпеки можна розуміти діяльність учасників планування стосовно здійснення прогнозів і програмування соціально-економічного розвитку України та сфер управління державного і регіонального рівня, а також забезпечення національної безпеки України, яка спрямована на те, щоб вирішити задачі сталого соціально-

економічного, інформаційного та інших видів розвитку держави загалом та регіонів, зокрема, які закріплені за відповідними правовими документами [30, с. 57].

Відзначимо, що чинним Законом України «Про національну безпеку України» підходи щодо планування у сфері забезпечення національної безпеки дуже відрізняються від попереднього Закону. Основним фактором цього слугують зміни, які відбуваються у безпековому середовищі та через існуючі можливості держави в економічному і фінансовому плані. Між тим, комплексні зміни щодо стратегічного планування в розглядуваній системі також здійснюються відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»» від 12 січня 2015 року № 5/2015 та «Про Стратегію національної безпеки України» [31;20]. За цими нормативно-правовими актами встановлюється, що одними із ключових заходів держави, за допомогою яких можливо забезпечити національну безпеку є наступні:

- прийняття оновлених підходів доктринального і концептуального змісту в сфері забезпечення національної безпеки;
- функціональна оптимізація;
- реалізація державної системи, яка ефективно буде реагувати на кризові явища [31;20] тощо.

Загалом, можна стверджувати, що сьогодні в Україні, на рівні закону закріплені необхідні умови, відповідно до яких врегульовуються процеси прогнозування та планування. Зазначені процеси мають відношення до сектору безпеки та оборони як інституційних компонентів. Так, враховуючи це, під час реалізація завдань Закону України «Про національну безпеку України» стосовно забезпечення розвитку сектору безпеки й оборони, як комплексного функціонального об'єднання, яке керується з одного центру, виникає потреба сформувати

та запровадити єдину систему прогнозування та планування у розглядуваній сфері.

Враховуючи положення стратегічного планування, відмітимо, що окреслена система повинна містити наступні основоположні процеси:

- збір і аналіз інформації, з врахуванням широкого спектру сфер національної безпеки;
- оцінка та виявлення ризиків і загроз;
- встановлення тенденцій в рамках прогнозів, згідно з якими розвивається ситуація у безпековій сфері (за коротко-, середньо- і довгострокову перспективу);
- реалізація документів стратегічного планування, у тому числі планів розвитку сектору безпеки та оборони, і, що не менш важливо, узгодити їх з планами соціально-економічного розвитку держави;
- враховуючи вимоги часу постійно оновлювати стратегічні документи і плани держави у сфері забезпечення національної безпеки [32, с. 182-184].

Запровадивши такий підхід, це дасть змогу більш прозоро побачити, які конкретно необхідно встановити засади, мету та основоположні задачі державної політики у сфері національної безпеки, а також визначити конкретні пріоритети і напрями розвитку сил в зазначеній сфері, враховуючи існуючі на сьогоднішній день загрози та економічні можливості України. Відтак, можна твердо наголосити, що потребує деяких змін ч. 1 ст. 25 Закону України «Про національну безпеку України» [16], яка визначає мету планування у сфері національної безпеки, яка стосується мети планування, про яку вже наголошувалося вище. Тобто, потрібно розробляти та запроваджувати стратегії, концепції, програми, плани розвитку сектору національної безпеки, які в результаті дадуть змогу управляти ресурсами та ефективно їх розподіляти. На нашу думку, не потрібно схилити мету планування у сфері національної безпеки до політичного аспекту.

Означене охоплює забезпечення національної безпеки на початковому етапі, яким передбачено здійснення відповідних заходів державної політики на підставі розробки та прийняття конкретних стратегічних документів правового змісту.

Зазначимо більш детально і про те, що на загальнодержавному рівні закріплено правовий статус Стратегії національної безпеки України, який визначено «основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки» [16]. Так, згідно до ч. 1 ст. 26 Закону України «Про національну безпеку України» встановлено, що «Стратегія національної безпеки України розробляється за дорученням Президента України протягом шести місяців після його вступу на пост. Стратегія національної безпеки України схвалюється рішенням Ради національної безпеки і оборони України і затверджується указом Президента України. До підготовки проекту Стратегії національної безпеки України залучаються Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Національний інститут стратегічних досліджень, державні органи, інституції громадянського суспільства, а також можуть залучатися іноземні експерти» [16]. Наступною частиною цієї ж статті закріплено, що «Стратегія національної безпеки України визначає: пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі, основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси, необхідні для її реалізації» [16].

Що важливо, ця Стратегія «є основою для підготовки всіх інших документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони»

[16]. Справедливим також є наступне положення, відповідно до якого «реалізація Стратегії національної безпеки України здійснюється на основі національного оборонного, безпекового, економічного, інтелектуального потенціалу з використанням механізмів державно-приватного партнерства, а також із залученням міжнародної консультативної, фінансової, матеріально-технічної допомоги» [16].

Виходячи з наведених положень, вважаємо, що стратегічне планування у сфері національної безпеки повинно включати до цієї Стратегії ще деякі складові, зокрема:

1) встановлювати пріоритети, цілі і заходи у сфері внутрішньої і зовнішньої політики у сфері забезпечення національної безпеки;

2) включати поточний оціночний стан безпеки, а також передбачати оцінку можливих загроз національній безпеці, виходячи з довгострокового періоду;

3) містити акцент на національних інтересах та стратегічних національних пріоритетах у сфері забезпечення національної безпеки;

4) визначати мету і ключові задачі, відповідно до яких буде здійснюватись підтримка національної безпеки за різними сферами соціально-економічного розвитку України, а також запроваджувати конкретні напрями діяльності, щоб протидіяти загрозам її національній безпеці;

5) встановлювати засади організаційного, інформаційного та нормативно-правового змісту в частині забезпечення такого виду безпеки.

Не можна оминати увагою і Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту України, яка, на нашу думку, досить змістовно відображає розглядуваний підрозділ. Так, згідно до ч. 1 ст. 29 Закону України «Про національну безпеку України» зазначається, що «Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України розробляється Міністерством внутрішніх справ України за рішенням

Міністра внутрішніх справ України після затвердження Стратегії національної безпеки України та вноситься на розгляд Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України за результатами розгляду вносить Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту України до Ради національної безпеки і оборони України для схвалення та подальшого затвердження указом Президента України. Для забезпечення підготовки проекту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України залучаються державні органи, які входять до системи Міністерства внутрішніх справ України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, наукові, аналітичні та експертні установи України, інститути громадянського суспільства, а також можуть бути залучені іноземні експерти» [16].

Порівняно зі Стратегією національної безпеки України, вона «визначає загрози національній безпеці у сферах громадської безпеки та цивільного захисту та шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів державної політики у цих сферах, зокрема:

- готовність сил та засобів виконувати завдання за призначенням, інфраструктуру, напрями розвитку, інші показники, необхідні для планування діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій;

- потреби бюджетного фінансування, достатні для досягнення визначених цілей і виконання передбачених завдань, та основні напрями використання фінансових ресурсів;

- державні програми, галузеві стратегії та програми, які мають бути спрямовані на реалізацію Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, їхні цілі, відповідальних за розроблення документів, моніторинг їх виконання та оцінки» [16] (ч. 2 ст. 29 Закону України «Про національну безпеку України»).

Дані зазначеної Стратегії та її звіти про поточний стан виконання – слугують «основою для розроблення галузевих стратегій і концепцій, державних цільових програм у сферах громадської безпеки, захисту та охорони державного кордону України, цивільного захисту та міграційної політики, а також для розроблення оперативних планів та планів застосування сил і засобів у кризових ситуаціях» [16] (ч. 3 ст. 29 Закону України «Про національну безпеку України»).

У той же час, стратегічне планування дає можливість реалізації цілей, задач та заходів державної політики в галузі забезпечення національної безпеки. Відмітимо, що документи стратегічного планування в розглядуваній сфері повинні затверджуватися тільки при наявному фінансовому забезпеченні (ст. 35 Закону України «Про національну безпеку України») [16].

Загалом, враховуючи те, що стратегічне планування і прогнозування має багаторівневий та комплексний характер у сфері забезпечення національної безпеки, вважаємо, що потрібно здійснювати належну та якісну підготовку та перепідготовку спеціалістів у цій галузі, в тому числі, передбачити реалізацію структурних підрозділів за кожним суб'єктом стратегічного планування і постійно функціонуючих робочих (міжвідомчих) груп.

З-поміж іншого, важливим є залучення до зазначених процесів представників наукової та академічної спільноти. Однак, головне – це забезпечити, з однієї сторони, комплексне визначення пріоритетів, які підвищать дієвість державного управління у сфері забезпечення національної безпеки, а з іншої – належним чином виконувати зазначені стратегічні документи, оскільки без їх ефективного впровадження, ключові проблемні питання як були, так і залишаться не вирішеними. Саме тому процес їх провадження необхідно характеризувати як продовження циклу змін стратегічного спрямування до його ключової мети – вирішувати проблеми у сфері національної безпеки, що, власне

кажучи, послугувало основним фактором, щоб проводити означені зміни щодо визначення векторів розвитку [33, с. 35]. Відтак, в подальшому майбутньому важливим є визначити особливості застосування аналітичних підходів як законодавцями, так і правовою спільнотою в цих питаннях.

Як підсумок розглянутого підрозділу, зазначимо, що під стратегічним плануванням у сфері національної безпеки можна розуміти діяльність учасників планування стосовно здійснення прогнозів і програмування соціально-економічного розвитку України та сфер управління державного і регіонального рівня, а також забезпечення національної безпеки України, яка спрямована на те, щоб вирішити задачі сталого соціально-економічного, інформаційного та інших видів розвитку держави загалом та регіонів, зокрема, які закріплені за відповідними правовими документами.

Визначено, що таке планування у сфері забезпечення національної безпеки «поділяється на довгострокове (понад п'ять років), середньострокове (до п'яти років) та короткострокове (до трьох років)».

2.2. Підвищення інституційної дієвості як стратегічний пріоритет державного управління щодо забезпечення національної безпеки України

Для того, щоб інституційна структура ефективно функціонувала, потрібно окреслити пріоритети державного управління нею, а відтак, і державної політики. В цьому аспекті ключовим сприянням є встановлення факторів і пріоритетів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Такі фактори та пріоритети залежать від деяких критеріїв. Найбільш істотними є такі: соціальний прогрес, підвищення добробуту громадян, тощо [34, с. 153]. Глобалізація, інформаційна відкритість, підвищення рівня життя людей, з однієї

сторони, і небезпеки, виклики та загрози, які породжені глобалізацією – з іншої, неминуче потребують якісно осмислити і визначити чіткі та розроблені стратегії і вектори як соціально-економічного розвитку, так і національної безпеки, бо безпека може бути забезпечена саме від того, наскільки стабільна соціально-економічна сфера.

В першу чергу зазначимо, що Україна є зацікавленою у прийнятті участі в глобальних і регіональних процесах інтеграційного характеру, а також під час просування сучасних технологій і їх реалізацію у повсякденність та під час підвищення якості життя громадян України, тощо. Зазначене повністю відображає національні стратегічні цілі. Слід вказати, що взаємодія всіх інституційних структур, якими забезпечується національна безпека за окремо взятою сферою суспільного життя, слугує вагомим умовою, щоб зміцнювати самостійність і незалежність країни. Означене повинно сприяти тому, щоб дієвість діяльності держави та громадянського суспільства підвищувалася в інтересах посилення національної безпеки.

Зосередимо свою увагу окрім глобалізаційних викликів національній безпеці ще і внутрішнім проблемам. Насамперед, слід зазначити, що стійкий розвиток країни визначається не тільки від критерію зростання економіки, але й від суспільної легітимізації. Тобто, в цьому моменті потрібно забезпечити національну безпеку в соціальній сфері за частиною соціальної стабільності. Мається на увазі, щоб підвищувати якість роботи державних органів влади і реалізувати дієві механізми, які в сукупності ефективно будуть взаємодіяти з громадянським суспільством.

Так, за Стратегією національної безпеки України [20] та визначення її пріоритетів в частині національних інтересів і національної безпеки закладено те, що на сьогоднішній день Україна стикається з проблемами подолання наслідків соціально-політичної кризи, з ціллю зберегти власний суверенітет і територіальну цілісність.

Подібна констатація говорить про те, що за останні десятиліття вітчизняна державна політика все більше знаходиться під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, вчасна реакція у вигляді прогнозування на які є запорукою, щоб адекватно на них реагувати. Отже, за правовим простором спостерігається тенденція до потреби встановлення концептуальних підходів з консолідованим змістом, щоб вирішувати першочергові завдання у сфері національної безпеки.

Відмітимо, що на даний час акцент йде на те, щоб створити передумови, які б дозволили досягти сприятливих результатів по вищевказаним моментам. Проте, є чітке розуміння, що інституційна державно-політична система здійснює реагування на деякі імпульси ззовні, відповідно приймає конкретні рішення на їх відповідь. Однак, реакція «об'єкта національної безпеки» у вигляді зворотного зв'язку на даний момент не забезпечена.

Очевидним є і те, що розробити кінцевий перелік внутрішніх і зовнішніх загроз, в тому числі і пріоритетів, які визначають дієвість інституційної діяльності державних органів в розглядуваній сфері є дуже складною задачею. До речі, ключові загрози і виклики в нашій країні у сфері національної безпеки на перспективний період, в певній мірі закріплені в її Стратегії національної безпеки, Стратегії довгострокового соціально-економічного розвитку (на період до 2020 р.) та за деякими іншими документами [35, с. 102].

Дослідження цих проблем є актуальним і тому, що по останнім оцінкам теоретиків і практиків державного управління – пікова фаза суспільно-політичної кризи повинна найближчим часом закінчитися і вже тоді можна обґрунтовано оцінювати актуальні виклики та загрози забезпечення національної безпеки, враховуючи наслідки кризи [36, с. 421]. При нових умовах повинна сформуватися мотиваційна тяга до активної громадянської позиції.

На протязі останніх років Україна явно відчуває на собі вплив означених загроз, загальна тенденція яких проявляється через значне зростання їх масштабів суспільної небезпеки, значної кількості протестних методів та включених нових соціальних груп до числа суб'єктів, які займаються ескалаційною діяльністю.

З цього приводу можна погодитись з вченим О. Євсюковим, який говорив, що «ескалації даних негативних подій сприяє, у свою чергу, міграційна ситуація в країні. Нелегальна міграція стає джерелом незаконних доходів і корупції, формує тіньовий ринок праці та сприяє зростанню злочинності» [37, с. 126]. Також виділимо позицію Н. Діденко, який зазначає – «це створює на українському ринку праці конкуренцію, що призводить до зростання ксенофобії, соціальної ексклюзії тощо. У свою чергу, відсутність системи адаптації іммігрантів і внутрішньо переміщених осіб, механізмів їх інтеграції в українське суспільство і місцеві спільноти веде до сегрегації мігрантів, їх культурному, мовному та побутовому відокремленню, формуванню замкнутих етнічних спільнот, які прагнуть до компактного розселення і самоізоляції від основної частини суспільства» [38, с. 98].

Серед іншого, ескалації суспільно-політичної конфліктності сприяє наявна «репресивність» у деяких регіонах України (Східний і Південний), де в переважній більшості спостерігається безробіття, чим, власне кажучи, успішно можна скористатися.

Крім того, ще один важливий чинник, який сприяє суспільно-політичній конфліктності полягає у тому, що відсутня цілісна державна політика у сфері національної безпеки, яка б в комплексі визначала основні напрями її забезпечення за ключовими сферами життєдіяльності. Отже, головна характерна риса для функціонуєчої в державі системи забезпечення національної безпеки повинна полягати в ефективній інституційній співпраці, тобто за рахунок згуртованості

суб'єктів державного управління, повноваження яких у цій сфері не повинні дублюватися.

Слід також підкреслити, що для модернізування системи державного управління в розглядуваній сфері потрібна згода зі сторони суспільства (легітимація). Враховуючи погляди окремих вчених: «Україні треба розв'язати фундаментальний ціннісний конфлікт. Йдеться про таке: українське суспільство – «ресурсний» соціум, який базується на сировинній економіці, а, відтак, традиційно тяжіє до держави-патерна, основного розпорядника благ» [39, с. 8].

Зауважимо, що для сучасної модернізації характерним є базування «людського капіталу». Висококваліфікований робітник – це ключовий секрет її успіху. Таким чином, така модернізація потребує в тому числі і механізм «відтворення» такого капіталу (систему освіти), і його підтримання через (медицину, соціальні послуги, тощо). Для того, щоб запровадити такі механізми, потрібна ще і відкритість, діалог зі «споживачами». В цілому, від того, який рівень сучасної інноваційної, соціальної сфери та економіки, буде залежати те, яким буде рівень національної безпеки [40, с. 202].

В продовження окреслимо, що падаючий науково-технічний потенціал країни призводить до втрати Україною передових позицій на міжнародному рівні, в тому числі знижується якість досліджень щодо стратегічно ключових напрямів науково-технічного прогресу, а також існує явна технологічна залежність від провідних держав Заходу, все це в сукупності характеризує складність, щоб здійснити результативну модернізацію національної системи державного управління. Серед іншого, особлива небезпека створюється у зв'язку з низьким рівнем великомасштабних інвестицій у вітчизняну економіку та соціальну сферу, оскільки без суттєвих капіталовкладень у ці стратегічні сфери – модернізувати вітчизняну систему державного управління у сфері національної безпеки вкрай проблематично.

При всій неоднозначності розв'язання цього проблемного питання щодо витоку національного соціально-трудоного потенціалу за кордон в рамках процесів глобалізаційного характеру, дане питання для нашої країни виступає істотною перешкодою для того, щоб відбувався стабільний соціально-економічний розвиток. Для того, щоб зберегти власні інтелектуальні кадри на вітчизняному просторі, потрібно як мінімум сформувати оптимальні, конкурентні умови для їх самореалізації, що, у свою чергу, потребує залучення процесів для встановлення цього проблемного питання як такого, що буде одним із пріоритетних під час забезпечення національної безпеки України.

Очевидним в цьому питанні вбачається те, що короткостроковий позитивний ефект можна досягнути за рахунок здійснення окремих інституційних заходів державної підтримки. Проте, потрібно розуміти, що без урахування основоположних показників, які так чи інакше відображають демографію і здоров'я населення, цю ситуацію виправити не вдасться. Окрім цього, мають місце традиційні проблеми соціального спрямування, зокрема: 1) рівень заробітних плат робітників бюджетної сфери, в тому числі пенсії і соціальна допомога знаходяться на дуже низькому рівні; 2) відсутня монетизація пільг для малозабезпеченого населення; 3) вкрай високі тарифи в частині послуг ЖКГ, які постійно зростають на фоні «вічної» фінансово-економічної кризи, інфляції та ін. [41, с. 53]. Ці проблеми залишають негативний відбиток на систему безпеки держави.

Демографічний компонент в сучасному суспільно-політичному процесі під час забезпечення національної безпеки вважається одним із головних складових для того, щоб держава успішно розвивалася в майбутньому. На сьогодні, демографічна ситуація – це основоположний чинник для стабільності держави та надійна опора і захист при будь-яких обставинах. Демографічний ресурс є дещо специфічним ресурсом для державної влади. Україна є однією із небагатьох країн у

світі, в якій тривалість життя протягом останніх років скоротилася, а народжуваність у ній вже близько 20 років не може забезпечити належний рівень для необхідного соціального відтворення. Зазначена проблема по сей день залишається дуже гострою для сучасної України. Більш того, у ній продовжується знижуватись чисельність населення по причині низького рівня народжуваності, окрім того, прослідковується висока смертність, старіння, внаслідок чого скорочується працездатна частина населення.

Відмітимо, що державна політика за останні роки направлена на те, щоб поліпшити демографічний клімат в Україні. Разом із тим, слід вказати, що у 2006 році ще було затверджено Стратегію демографічного розвитку на період до 2015 року, яка є актуальною і на сьогодні, тим самим вона має враховуватися під час формування державної соціальної політики [42, с. 76]. Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне виокремити пріоритетні напрями інституційної діяльності у сфері демографічної політики України та її національної безпеки на подальший період після 2020 року, а саме:

- підвищувати якість життя населення, щоб знижувалася смертність, особливо у працездатному віці;
- зберігати і зміцнювати здоров'я населення, насамперед, за допомогою профілактичних заходів;
- підвищувати рівень народжуваності;
- зміцнювати інститут сім'ї, щоб в результаті зберігалися духовно-моральні традиції в сімейних відносинах.

Однак, такі напрями неможливо буде реалізувати, якщо не буде виваженої державної політики, тим самим, навряд чи можна буде очікувати кардинальні зміни демографічної ситуації в кращу сторону, в тому числі, що повинно відображатися і на системі безпеки, тому що, як показує час, нічого не змінюється. Отже, головне завдання, на нашу

думку, в найближчій перспективі повинно стати забезпечення державних соціальних ініціатив за рахунок ресурсів місцевих бюджетів.

Говорячи безпосередньо про припинення спаду населення, то для того, щоб вирішити це завдання, потрібно здобути високі показники народжуваності. Саме тому, на нашу думку, необхідно прийняти активні заходи, мета яких – знизити смертність населення від шкідливих звичок. Цю проблему по праву можна вважати як соціальний виклик національній безпеці.

Також враховуючи обов'язкові вимоги стосовно забезпечення високого рівня та якості життя, що визначено в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [31], можна сказати, що одне із основоположних завдань інституційної діяльності держави вважається стійке та планомірне підвищення добробуту громадян України. Окрім цього, куди ж без вирішення проблеми бідності в країні. Звичайно, всі ми розуміємо, що викоринити таке явище як бідність повністю неможливо, а от знизити її рівень ще можливо, який, між іншим, в Україні завжди є досить значним. Безумовно, простих шляхів, щоб вирішувати проблеми, які пов'язані з бідністю також не існує. З цього приводу зазначимо, що необхідна виважена стратегія по боротьбі з бідністю, яка, як свого часу вважав О. Мельниченко – «буде ефективна при вирішенні низки першочергових завдань. Перша – зробити доступними й адресними ресурси соціального захисту для вкрай бідних (а їх кількість становить не менше 10 відсотків населення). Друга – збільшити доходи громадян, що мають певний професійний, соціальний та адаптаційний потенціал. Це дозволить людям не тільки задовольнити мінімальні потреби (у харчуванні, одязі та взутті), але й отримати необхідний рівень охорони здоров'я, освіти і культури. Саме зростання заробітної плати укупі з ефективними адресними соціальними програмами є визначальними факторами скорочення бідності» [43, с. 221].

На нашу думку, безумовним фактором для результативної боротьби з бідністю являється стабільність економічного зростання в країні. Тільки за рахунок цього, заходи, які здійснюються, можуть надати сприятливий ефект. До основних заходів в частині боротьби із бідністю можемо віднести наступні:

- значно збільшити заробітну плату, яка в першу чергу буде відповідати купівельній спроможності;
- виважено та планомірно збільшувати соціальну допомогу та пенсії;
- збільшувати зайнятість населення.

В продовження аспекту подолання бідності, сьогодні залишаються актуальні питання суспільно-політичного регулювання забезпечення національної безпеки за ключовими сферами суспільного життя. Виділимо їх та дещо охарактеризуємо.

1. Вагомим моментом для того, щоб підтримувати національну безпеку є залучення всіх громадських сил, які зацікавлені вирішувати проблеми бідності, а також розвивати тісні партнерські відносини з державою. Це сприятиме згуртуванню суспільства, формуванню солідарності та загальноприйнятих норм і цінностей, що в результаті буде позитивно відобразатись на системі національної безпеки.

2. Останніми роками відбувся подальший перерозподіл доходів на користь частини населення, яке є забезпеченою. Одна із основних задач у сфері забезпечення національної безпеки за ключовими сферами суспільного життя полягає у тому, щоб уникнути дисбаланс між заможними громадянами та громадянами, які знаходяться на межі бідності. Саме на це повинна спиратись державної політика, задача якої підтримувати систему безпеку за рахунок збільшення «середнього класу» (який сьогодні по факту відсутній в Україні), перетворивши його в базу за кількістю соціальних груп населення [37, с. 127]. Вважаємо,

що середній клас є основою для того, щоб суспільство стабільно функціонувало, а те, у свою чергу, підтримувало би безпеку держави.

Отже, усе зазначене характеризує, що задача України – здійснювати прорив в державній політиці під час формування особистих грошових доходів. Це питання, як вже з'ясовано є одне із основоположних в контексті механізмів реалізації стратегії соціально-економічного розвитку країни і в цілому, щоб забезпечити національну безпеку.

Як висновок, необхідно вказати, що сучасний етап розвитку України на сьогодні пов'язується з системним інституційним формуванням «стратегії сучасності», зокрема, в контексті здійснення державної політики під час забезпечення національної безпеки за окремо взятими сферами суспільного життя, в першу чергу, під час розвитку людського капіталу, модернізації соціальних відносин, а також під час активізації його інститутів, щоб підвищити інституційну результативність державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Зазначене потребує відповідних заходів, щоб оновити соціально-економічну політику держави, яка орієнтується на сталий розвиток.

2.3. Ключові засади інституційного розвитку державного управління у сфері національної безпеки України

Враховуючи потребу встановлення пріоритетів інституційної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, потрібно приділяти увагу аналізу аспектам внутрішньої і зовнішньої державної політики розглядуваної сфери. В попередніх підрозділах в більшій мірі акцент надавався внутрішнім аспектам, які мають відношення до організаційного та правового механізму державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Однак, щоб підвищити

результативність функціонування цих механізмів, видається за необхідне більш детально приділити увагу зовнішньому аспекту в контексті співпраці нашої країни з іншими країнами світу, у яких значно краще напрацьована позитивна практика такого управління. Враховуючи прагнення України стати частиною Європейського Союзу (далі – ЄС), відповідно ключовим напрямом розгляду є досвід щодо підтримки національної безпеки, який напрацьовано в ЄС.

Сформована та реалізована політика ЄС створила правовідносини на загальнонаціональному та місцевому рівнях. Ці відносини характеризуються двостороннім і багатостороннім змістом. Між іншим, основоположне місце серед політик специфічного спрямування ЄС, відводиться європейській політиці безпеки [44, с. 266].

Продовжуючи, відзначимо, що процеси інтеграційного характеру у сфері безпеки під час здійснення зовнішньої політики завжди були і залишаються одними із основоположних і між тим, суперечливих.

Варто констатувати, що організаційно-правовий механізм в зовнішній політиці у сфері безпеки ЄС було значно змінено після того, як набув чинності Лісабонський договір (2009 рік). Основна мета цих змін – забезпечити лідерські позиції ЄС на міжнародній арені та підвищити ефективність зовнішньополітичної діяльності, в тому числі безпекової. Важливим є те, що за цим договором формально було ліквідовано систему, яка реалізує зовнішньополітичну діяльність, у зв'язку з чим було запроваджено посаду представника ЄС по закордонним справам і безпековій політиці. Цьому представнику підпорядковується Європейська служба зовнішньополітичної діяльності (далі – EEAS) [45, с. 31]. Ця інституція потребує більш детального аналізу, адже вона становить значний інтерес для галузі державного управління загалом та під час визначення правового статусу в системі зовнішньополітичної безпекової діяльності, зокрема.

Зазначимо, що EEAS здійснює завдання стосовно забезпечення міждержавного характеру політичної інтеграції. Щоб реалізувати це завдання, потрібно передати новому дипломатичному органу політичну компетенцію в ключових сферах зовнішньої безпекової політики.

Ми погоджуємося з експертними поглядами, якими проводились стратегічні напрацювання при Президентіві України про те, що на сьогоднішній день перед Україною одним із шляхів є реалізація зовнішньої безпекової політики. Цими експертами по-різному визначається ступінь об'єднання зусиль і надбань країн-членів ЄС в частині реалізації бажання інституцій нашої країни забезпечити національну безпеку [46]. Тож охарактеризуємо два провідні шляхи, які існують сьогодні.

Перший шлях співвідноситься з особливостями створення центральної групи стосовно питань по зовнішній та безпековій політиці ЄС. До такої групи в свій час увійшли країни-члени, яким притаманні, з однієї сторони, широкі інтереси в зовнішній безпековій і оборонній політиці, а з іншої – прагнення та змогу належним чином проводити таку політику. Також ця група здійснює підготовку проєктів рішень по важливим проблемним питанням політики безпеки і оборони, які згодом подаються для розгляду країнам-членів НАТО. Підкреслимо, що така група цілком могла б здійснювати підготовку пропозицій, щоб вирішувати проблеми в частині повніших справ, а також щодо безпеки і оборони для ЄС. Відмітимо, що це є перспективний напрям, щоб забезпечити національну безпеку України.

Другий шлях альтернативний першому і за ним передбачено зміцнення суверенітету країн-членів ЄС стосовно політики у сфері зовнішніх відносин щодо забезпечення безпеки і оборони. Власне, мається на увазі, що окремими державами ЄС може координуватись діяльність усього ЄС за конкретними суспільно визначальними напрямками, в першу чергу, це стосується розвитку партнерства з іншими

країнами, партнерство з якими є вкрай значимими для ЄС, в тому числі це стосується і України [47].

Отже, провівши короткий розгляд досвіду функціонування EEAS, можна сказати, що перспективним шляхом для України є встановлення пріоритетних напрямів щодо здійснення відповідної безпекової політики. В цьому аспекті важливо обґрунтувати напрями розвитку та підвищити результативність інституційної діяльності національних органів виконавчої влади в розглядуваній сфері, а також адаптувати дієву зовнішньоекономічну політику.

Роблячи проміжний висновок, відмітимо, що для того, щоб забезпечити належну зовнішньополітичну діяльність в нашій країні стосовно забезпечення національної безпеки, потрібно провести реформи системного характеру з інституційним спрямуванням. Так, серед основних питань, які необхідно врегулювати, є наступні:

- здійснення кадрової ротації в службах України, які здійснюють забезпечення національної безпеки;
- реалізувати внутрішній е-документообіг, в тому числі яким погоджується зовнішня кореспонденція;
- розширити організаційно-правові функції департаменту міжнародної безпеки дипломатичної служби, за допомогою яких здійснюється кризове регулювання, планування операцій стосовно забезпечення цивільної та військової безпеки та які підвищують ефективність зовнішньополітичної діяльності України;
- взаємодіяти з експертним середовищем. Воно повинно стати тим підґрунтям і ключовим виконавцем зовнішньополітичних безпекових ініціатив, мета яких – покращити позиції України на міжнародній арені та сформувати ефективну глобальну систему міжнародної безпеки;
- розробити проєкт Указу Президента України «Про заходи підвищення інституційної внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки»;

– внести зміни та доповнення до Закону України «Про національну безпеку України», з ціллю привести вітчизняне законодавство у відповідність до кращої європейської практики в частині правового забезпечення функціонування служб в розглядуваній сфері [48, с. 186-187].

Вважаємо, що усе зазначене в комплексі дасть змогу удосконалювати зовнішньополітичну діяльність нашої країни та вирішувати її внутрішньополітичні проблеми. В тому числі це відобразатиметься на забезпеченні національної безпеки, а також на зростаючому зовнішньополітичному позиціонуванні України на міжнародній арені.

Розглядаючи сучасний стан національної безпеки України в контексті внутрішньо- і зовнішньополітичних сферах, не можна оминати увагою наявну потенційну загрозу розвитку та поглиблення суспільно-політичних конфліктів у зв'язку з впливом на суверенність та цілісність території України. Власне, йде мова про березень 2014 року, коли виникли конфліктні ситуації, а вже у 2015 році, не дивлячись на Мінські домовленості (щодо мирного врегулювання ситуації на Сході України), навпаки, тільки набирають обертів. За деякими даними, для цього здійснюється серйозна фінансова та військово-технічна підтримка терористичним угрупованням, які називаються «ДНР» та «ЛНР».

На цій підставі можна зазначити, що центральні органи виконавчої влади (далі – ЦОВВ), які забезпечують національну безпеку України, виявилися явно не готові до змін суспільно-політичної ситуації по причині зовнішньої агресії проти України. Між тим, в процесі дослідження та вже проаналізованих нормативно-правових актів щодо повноважень ЦОВВ в розглядуваній сфері дозволяє відмітити, що в цілому готовність ЦОВВ для функціонування за призначенням вкрай обмежена. Це стосується, в тому числі, як реалізації внутрішньої, так і

зовнішньополітичної діяльності для того, щоб забезпечити національну безпеку [49, с. 62].

Відтак, з ціллю убезпечити негативні явища та процеси в розглядуваній сфері, потрібно вживати певні заходи, серед яких слід виділити такі:

- запровадити механізми щодо взаємодії та координації дій між органами виконавчої влади в частині зовнішніх відносин та між органами місцевого самоврядування і силами сектору безпеки держави в умовах агресії проти України;

- вживати заходи по оновленню воєнної організації держави за сектором безпеки і оборони, що можливо тільки за умови, якщо будуть враховуватись зміни характеру викликів і загроз національній безпеці (за внутрішньополітичною та зовнішньополітичною сферами);

- забезпечувати надійні гарантії для національної безпеки України, в тому числі і зовнішнього спрямування для її безпеки, що потребує вагомій зовнішньополітичній підтримки зі сторони безпекових інституцій і держав європейської спільноти;

- в повній мірі забезпечувати ефективну протидію корупції в органах державної та виконавчої влади. В особливості це стосується державних інституцій, компетенція яких – забезпечувати правоохоронну діяльність. Перш за все, потрібно завершити реформування системи МВС України до кінця 2020 року і продовжувати кропітку роботу в цьому напрямі на подальші роки [35, с. 142-144].

Врахувавши зазначене вище, можемо додати, що стратегічні прорахунки щодо забезпечення реалізації державної політики національної безпеки за внутрішньо- та зовнішньополітичними сферами можуть привести до невіправних наслідків (як-то анексія частини держави). Зараз же – це Автономна Республіка Крим. З-поміж іншого, такі прорахунки у розглядуваній сфері вже привели, а в подальшому можуть тільки погіршити ескалацію сепаратистських і терористичних

проявів [50, с. 72], якщо не вживати відповідних заходів, які в тому числі були наведені вище.

Таким чином, виклики та загрози національній безпеці, які існують сьогодні в Україні за внутрішньо- і зовнішньополітичними сферами потребують в першочерговому порядку вирішувати нагальну проблему стосовно прийняття не тільки державно-управлінських рішень, а й стратегічних, інколи досить нестандартних. У таких рішеннях мають прораховуватися наперед ситуації дій органів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. На нашу думку, це можна реалізувати, знову ж таки, за умови належного врахування зарубіжного досвіду стосовно розроблення та реалізації державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки, зокрема EEAS, її центрами ситуаційного та безпекового зразку. З цього приводу слід відмітити, що існує потреба внести доповнення до Закону України «Про національну безпеку України» [16] стосовно діяльності таких центрів, в тому числі щодо діяльності ЦОВВ, до компетенції яких також входить забезпечення такого виду безпеки. Адже наразі цим Законом встановлено не тільки декларативно, але й опосередковано повноваження органів влади, за рахунок яких формується сектор безпеки і оборони.

Отже, для того, щоб підвищити результативність інституційної діяльності ЦОВВ у сфері забезпечення національної безпеки та системно вирішувати проблемні напрями в цьому аспекті, будучи в нестабільних та невизначених умовах, необхідно комплексно вдосконалювати механізми державного управління в напрямі їх інтегрованого застосування та в межах зовнішньо- і внутрішньополітичної сферах. В цьому контексті, вважаємо за потрібне виокремити деякі пріоритетні напрями вдосконалення цих механізмів та додатково їх деталізувати в частині зовнішньо- і внутрішньополітичної сферах.

Першим пріоритетним напрямом удосконалення цих механізмів (зовнішньополітичної сфери), враховуючи нестабільні та невизначені умови має бути реформування та перетворення служб при ЦОВВ на дієві інструменти держави, щоб здійснювати зовнішньополітичну діяльність. Вважається, що характерними особливостями зазначеного напрямку є те, що він має спрямовуватися на підвищення результативності інституційної діяльності зовнішньополітичного відомства України відповідно до європейського зразку (EEAS) [51, с. 209].

Тут слід підтримати позицію експертів, зокрема Д.Ю. Юрковського, яким зазначається, що «достатньо багато вже було зроблено впродовж останніх років з 2014 року в напрямку реформування української дипломатії та розвитку зовнішніх відносин. Проте процес їх реформування слід продовжувати. Експерти наполягають на важливості оновлення кадрового корпусу у сфері забезпечення національної безпеки, які мають бути більш динамічними, креативними та підготовленими до дії в умовах невизначеності та нестабільності» [48, с. 190].

Проаналізувавши відповідний вітчизняний та європейський досвід щодо розвитку зовнішньополітичної безпекової діяльності (EEAS), потрібно зробити акцент на уточненні повноважень (функцій) та ключових задач саме Міністерства закордонних справ України (далі – МЗС), а також на удосконаленні його структури, тому що це Міністерство відіграє не останню роль в розглядуваній сфері. Так, вважаємо, що «трансформувати» МЗС на дієву зовнішньополітичну інституцію відповідного європейського зразку можливо за рахунок наступного:

– розвивати зовнішні відносини та реформувати інститут «реагування на кризові ситуації»;

- підвищувати кваліфікацію кадрового корпусу, формувати в ньому патріотичну налаштованість;
- конкретизувати обов'язки та доопрацювати посадові інструкції співробітників центрального апарату МЗС;
- забезпечити центральним апаратом МЗС України цілісність зовнішньополітичного курсу нашої країни, в тому числі узгодити дії органів її влади у сфері забезпечення національної безпеки;
- забезпечити публічність (відкритість та прозорість) функціонування ЦОВВ у сфері національної безпеки в рамках виникнення зовнішніх відносин, зокрема за допомогою впровадження технологій е-урядування;
- збільшувати фінансове, матеріально-технічне та інше ресурсне забезпечення безпеково орієнтованої інституційної діяльності в нашій країні тощо.

Наступним пріоритетним напрямом удосконалення цих механізмів, враховуючи нестабільні та невизначені умови має бути реформування системи забезпечення національної безпеки України за внутрішньополітичною сферою. Особливістю цього напрямку можна вважати те, що він спрямовується на підвищення результативності інституційної системи забезпечення національної безпеки України з ціллю нейтралізувати безпосередні внутрішні її виклики та можливі потенційні і реальні загрози у цій сфері. Реалізувати зазначений напрям можливо також за рахунок конкретних заходів, зокрема:

- розробити та імплементувати ініціативи законодавчого характеру з питань оновлення воєнної організації держави, її приєднання до сектору безпеки й оборони України. Такий процес передбачає на законодавчому рівні уточнити завдання, функції і механізми оперативного реагування на виклики та загрози національній безпеці України (перш за все за рахунок створення ситуаційних центрів);

– оновлювати державну систему забезпечення національної безпеки України. Цей процес покликаний закінчити модернізацію державної політики у сфері національної безпеки, надавши цілісність її інституціональної системи, однак, зробити це можливо за рахунок здійснення комплексу заходів, яким притаманний суспільно-політичний, правовий, організаційний та оборонний характер;

– прийняти необхідні рішення, щоб мобілізувати внутрішні ресурсні можливості України, які потрібні для того, аби в повній мірі захищати її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів. Цей процес пов'язується із здійсненням координації та взаємодії державних органів, до компетенції яких входить питання національної безпеки за внутрішньо- і зовнішньополітичними сферами [52, с. 318].

Отже, в рамках цього пріоритетного напрямку, слід вказати також про те, що удосконалення інституційних механізмів державного управління у сфері національної безпеки України, перебуваючи в невизначених та нестабільних умовах потрібно для додержання Україною курсу, який було обрано на вступ до ЄС і НАТО, що в майбутньому, водночас, повинно здійснюватися разом з удосконаленням механізму державно-правового регулювання внутрішньо- і зовнішньополітичної безпекової діяльності нашої країни.

Зважаючи на окреслене, можна вказати, що потрібно також удосконалити деякі вітчизняні нормативно-правові акти, за рахунок яких регулюється сфера національної безпеки України, а саме:

1) Закон України «Про національну безпеку України» [16]. Перш за все, в статті 1 відсутнє визначення «виклики національній безпеці України», а от що стосується загроз, то вони визначені як «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [16]. Вважаємо, що з

ціллю забезпечити реалізацію національних інтересів і національної безпеки України за усіма сферами, необхідно загрози розподілити чітко на ті, які вважаються небезпечними, а саме, для: 1) політики внутрішнього та зовнішнього спрямування держави; 2) воєнної сфери; 3) сфери безпеки державного кордону; 4) цивільної безпеки [53, с. 88] тощо.

Тобто, необхідно відокремити ключові проблемні питання, визначити їх відносно до кожної сфери суспільного життя, роблячи при цьому акцент на внутрішні та зовнішні аспекти національної безпеки України. Відтак, необхідно теж уточнити законодавче визначення інституціональної структури національної безпеки;

2) Закон України «Про Державну прикордонну службу України» [54]. У ст. 7 цього Закону не завадило б, з однієї сторони – уточнити задачі цієї служби із забезпечення в частині надійного захисту державного кордону України, а з іншої – її інженерно-технічного захисту в розглядуваній сфері;

3) Воєнна доктрина України [22]. Цей нормативно-правовий акт повинен встановлювати умови переведення України у військовий стан, в тому числі засади побудови оборони держави, враховуючи фактичний стан справ, який склався на сьогоднішній день. Вважаємо, що актуальне завдання на даний час полягає в оновленні цієї доктрини, яка в майбутньому повинна враховувати: 1) існуючі та потенційні претензії сусідніх держав до територій України; 2) зміни, які відбуваються в міжнародній системі безпеки;

4) Закон України «Про дипломатичну службу» [55]. Хоч цей закон було прийнято не так давно (у 2018 році), однак, необхідно вносити зміни, враховуючи кращу європейську практику правового забезпечення щодо функціонування політичних інституцій у сфері безпеки (EEAS).

Підкреслимо, що перелічені нормативно-правові акти в розглядуваній сфері не є вичерпними. Проте, вважаємо, що окреслені

нормативно-правові акти є першочерговими та потребують свого доопрацювання у сфері забезпечення національної безпеки України.

Підсумовуючи наведене вище, робимо висновок про те, що ключові засади інституційного розвитку державного управління у сфері забезпечення такої безпеки в Україні було визначено за рахунок досвіду щодо підтримки національної безпеки, який напрацьовано в ЄС. Ці засади передбачають встановлення сучасної, функціональної моделі в розглядуваній сфері. Основна мета такої моделі – створити результативні інституційні механізми державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України.

Встановлено, що ці механізми спрямовані на те, щоб вирішувати завдання стосовно такого:

- 1) забезпечувати національну безпеку України за внутрішньо- і зовнішньополітичною сферами;
- 2) зміцнювати обороноздатність України;
- 3) розвивати міжнародну співпрацю України в безпековій сфері тощо.

Це, у свою чергу, повинно підвищити змогу України в частині реалізації її євроінтеграційних прагнень, в тому числі це допоможе закріпити підвищення позицій України на міжнародній арені.

Також було виокремлено деякі пріоритетні напрями вдосконалення цих механізмів та додатково їх деталізовано в частині зовнішньо- і внутрішньополітичної сферах.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Напрями вдосконалення механізму цивільного контролю як важливої складової державної політики у сфері національної безпеки України

Розвиток громадянського суспільства та його демократичних інститутів в країнах перехідного періоду, у тому числі в Україні, об'єктивно потребує розробки й упровадження в управлінську практику дієвого громадянського контролю над системою національної безпеки країни, що відповідає формам, змісту та практиці, які прийняті у соціально й економічно розвинених країнах світу. Відсутність політико-правового обґрунтування й ефективних механізмів (у тому числі правових) такого контролю веде до того, що основоположні, життєво важливі для держави і нації рішення приймаються суб'єктивно налаштованими представниками виконавчої влади. На вітчизняних просторах така ситуація виправдовується, по-перше, «вищими інтересами» держави, а по-друге, «вимогами національної безпеки», тобто потребами часу.

Зауважимо, що з погляду С.Т. Полторака: «громадський контроль над системою національної безпеки є більш ширшим і багатоаспектним поняттям, ніж цивільний контроль над збройними силами. Громадський контроль включає в себе ідею контролю не тільки над збройними силами, а й над силовими структурами (у тому числі спецслужбами) загалом, тобто над усіма суб'єктами системи національної безпеки» [56, с. 24].

Отже, за правовим полем демократичної України як держави, що прагне утвердитися в цьому, встановлені інституційні аспекти стосовно забезпечення національної безпеки. Вони закріплюють статус і режим функціонування як органів державної влади (посадових осіб), так і незалежних від держави громадських організацій, які у своїй діяльності оперуються законами, деклараціями, програмами тощо.

Окремими науковцями вказується на розмежування дефініцій, зокрема, контролю «громадян» та «цивільного контролю», мається на увазі – невійськового. Слід підкреслити, що науковцями йде мова саме про «громадянський» (а не громадський, цивільний) контроль, тобто – це контроль громадян відповідної країни над системою національної безпеки. Так, військовослужбовці країни, які є повноцінними її громадянами, можуть та навіть повинні бути учасниками такого контролю. Більш того, зазвичай, якщо такий контроль зі сторони громадськості за участю військовослужбовців відсутній, то як правило, це являється одним із ключових факторів провалу реформ у військовій сфері [57, с. 251].

Продовжуючи, зазначимо, що цивільний контроль є прерогативою в розвиненому демократичному суспільстві. Сама ідея громадянського суспільства, як і цивільного контролю над системою національної безпеки слугує прямим викликом тоталітарному режиму в країні, а також демонструє рівень (показник) демократизації держави і суспільства в цілому [57, с. 252].

Корпоративні інтереси та цінності структур владного типу, правлячих еліт тощо, можуть видаватися за найвищі інтереси держави і суспільства. Саме тому, по своїй правовій природі, якщо в цьому суспільстві буде спроба порушити монополію режиму над сферою безпеки, то це відразу сприймають як пряму загрозу існування такого суспільства і дане характеризується як «державна зрада». Виходячи з цього, зазначимо, що в Україні увага акцентується на необхідності

активно брати участь громадським структурам та організаціям в питанні розробки та імplementування стратегії і політики національної безпеки, які мають відображати реальну дійсність та стати невід'ємною атрибутивною ознакою в офіційних державних документах у розглядуваній сфері.

Розвиток громадянського суспільства та створення громадянського контролю, який ефективно функціонує у сфері безпеки, в демократичних країнах розвиненого типу не сприймається як якась загроза безпеці держави. Більш того, громадські структури й організації є не тільки обов'язковим компонентом, але і повноцінним партнером держави під час розв'язання проблем національної безпеки, представляючи незалежні альтернативні розробки концепцій, стратегій, тощо. Наприклад у США, існує близько 1600 незалежних центрів і аналітичних структур, які в більшій мірі здійснюють свою діяльність у тісній співпраці та за рахунок прямих замовлень Ради національної безпеки США [58, с. 342].

Іншою, не менш важливою функцією громадських недержавних структур вважається здійснення контролю за діяльністю системи національної безпеки загалом та за службами безпеки, зокрема. Необхідно виходити з того, що національна безпека країни, якби це «голосно» не звучало, справа всього суспільства, а не тільки інституцій державного типу, які, безумовно є важливим інструментом. Враховуючи положення ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» [16] яку ми вже виділяли в першому розділі дослідження, однак, в аспекті ключових суб'єктів громадянського контролю, які можуть представляти інтереси суспільства, можна виокремити наступні: 1) президентські, парламентські та урядові структури; 2) самоврядні інституції; 3) політичні партії; 4) громадські об'єднання; 5) засоби масової інформації; 6) різні рівні судових інстанцій; 7) аналітичні центри, установи та інші неурядові інституції, які є незалежними.

Окрім спеціалізованого Закону у розглядуваній сфері, необхідно врахувати і положення «Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України» [23] та відзначити, що суспільство повинно активно залучатися у здійснення цивільного контролю над національною безпекою за такими основними напрямками:

- зовнішня політика у сфері національної безпеки (на підставі встановлення стратегічних пріоритетів політики такої безпеки і виконання контролю щодо їх імплементації, протидії зовнішнім загрозам і захищати українських громадян та їх інтереси тощо);

- внутрішньополітичні процеси. Тобто під час визначення стратегії розвитку держави і контролю щодо її імплементації, розвитку процесів демократичного спрямування, прав і свобод людини, механізму громадянського суспільства, а також під час нагляду за тим, як ефективно виконують свою роботу органи виконавчої влади в сфері національної безпеки, щоб в результаті запобігати внутрішнім загрозам і конфліктам;

- під час здійснення діяльності військовою організацією України та силовими структурами в частині гарантування стабільного і безпечного розвитку держави, прав і свобод громадян в умовах можливих загроз;

- під час ліквідації тенденції негативного характеру в соціально-економічному житті країни (це і проявлення корупції, і економічна криза, і боргова залежність, тощо).

Враховуючи зазначене вище, можна сказати, що фактично існує необхідність в тому, щоб сформувати дієвий контроль громадян України над функціонуванням системи національної безпеки України, яка становить суб'єктивну та об'єктивну підсистеми. У зв'язку з цим, вважається, що на сьогодні необхідно розробити та прийняти укази Президента України «Про заходи підвищення інституційної внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності у сфері забезпечення національної

безпеки» і «Про Концепцію забезпечення національної безпеки України» [59, с. 95]. Між іншим, діяльність недержавних інституцій в цьому напрямі потребує відповідної мотивації у громадськості та її активізації на підставі залучення організаційної та управлінської діяльності державних інституцій у сфері забезпечення національної безпеки.

Отже, головною ціллю запропонованих указів, якими передбачено здійснення співпраці з іншими громадськими організаціями та аналітичними центрами – це розробити методологічні, політичні і правові засади, за допомогою яких буде можливо ефективно проводити цивільний контроль над системою національної безпеки України, в тому числі підвищувати зацікавленість громадськості України і сформувати в масовій свідомості розуміння про потребу, доцільність та оптимальність форми зазначеного контролю.

Запропоновані до затвердження укази мають робити акцент на негативні аспекти функціонування механізмів національної безпеки поза дією громадянського контролю та на реалізації конкретних пропозицій стосовно стрімкого запровадження окремих елементів цього контролю вже на етапі функціонування, який вважається сучасним для України [59, с. 96].

Наступний момент, який необхідно виділити – основні завдання запропонованих указів, зокрема:

- опанування механізмів та практики контролю державного (недержавного) типу над системою національної безпеки в демократичних країнах;

- реалізація легітимних механізмів, щоб здійснювати такий контроль в Україні;

- залучення зацікавленості громадськості до проблемних питань в системі національної безпеки та в цілому активізувати громадську думку. Це можливо зробити за рахунок наступних заходів: 1) проводити

відповідні PR-акції; 2) здійснювати підготовку та публікувати статті та інформаційні матеріали з приводу означеного питання в ключових ЗМІ України; 3) систематично проводити моніторинг громадської думки; 4) регулярно проводити «круглі столи» і дебати у ЗМІ, залучаючи, при цьому, вітчизняних та зарубіжних спеціалістів, парламентаріїв тощо; 5) організовувати представницькі міжнародні конференції та обмінюватися досвідом, який стане корисним під час розробки відповідних пропозицій і рекомендацій [59, с. 97-98].

На наше переконання, окреслені укази можуть складати два блоки – концептуально-теоретичний і громадсько-практичний. Ці блоки органічно пов'язуються між собою і здійснюються за чотирма основоположними стратегічними напрямками. Коротко охарактеризуємо кожен із напрямів.

1. Першим напрямом передбачено глибокий аналіз та опанування вже існуючих механізмів контролю над системою національної безпеки в частині закріплення та розвитку демократії в Україні.

2. Другим напрямом передбачено створення методологічних основ для того, щоб існував дієвий громадянський контроль, а також здійснювати стимулювання консолідації діяльності громадських структур в розглядуваній сфері.

3. Третій напрям містить в собі підготовку, реалізацію та апробацію політико-правового обґрунтування проєктів конкретних нормативно-правових актів, якими регулюється функціонування громадського контролю в нашій країні.

4. Четвертий напрям спрямовується на те, щоб формувати громадську підтримку, здійснювати популяризацію, роз'яснювати та удосконалювати положення Закону України «Про національну безпеку України», а також наслідків його адаптації в соціально-управлінську практику.

Насамкінець зазначимо, що кінцевий результат щодо виконання запропонованих указів Президента України повинна стати розробка та направлення в парламентські комітети, а саме: 1) комітет з питань свободи слова та інформації; 2) комітет з питань національної безпеки й оборони; 3) комітет з питань правової політики, проекту закону стосовно оновлення Закону України «Про національну безпеку України» [16] з ціллю уточнити інституційний сектор такої безпеки та застосувати системний підхід, щоб здійснювати стратегічне планування в цій сфері, але за умови залучення до цього процесу представників громадськості на регулярній основі.

Окрім того, важливо внести зміни в діючий Додаток до «Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України», відповідно до якого установлюється «розподіл відповідальності складових сектору безпеки і оборони України за організацію планування, реагування на загрози та під час виконання завдань за призначенням» [60]. Власне кажучи, хоч зазначена Концепція і передбачає роль та місце суспільства в частині забезпечення розвитку сектору безпеки й оборони в Україні, однак, не конкретизує напрями участі представників суспільства. Враховуючи положення Додатку до «Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України» можна стверджувати, що суб'єктами цього сектору (державні інституції) реалізується наступне: 1) координуються дії (заходи); 2) допоміжна роль (сприяння) під час здійснення функцій керуючого спрямування; 3) виконання політико-дипломатичного, організаційного, наукового, технічного, економічного, інформаційного, кадрового та іншого забезпечення [60].

Разом із тим, зазначені допоміжні функції досить результативно можуть виконувати і представники громадськості, залишаючи державним інституціям зобов'язання здійснювати загальне керівництво у сфері забезпечення національної безпеки.

Також відповідно до цього Додатку, керівництво спрямовано на наступні об'єкти національної безпеки, зокрема:

- 1) забезпечення державної безпеки;
- 2) підтримка громадської безпеки;
- 3) підтримка інформаційної безпеки;
- 4) захист суверенітету [60] тощо.

Отже, імплементувавши в реальне життя механізми демократичного контролю над системою національної безпеки України, означене може послугувати як ефективний стимул для того, щоб розвивати громадянське суспільство та просувати Україну в євроінтеграційному напрямі.

Підсумовуючи, зазначимо, що в Україні встановлено важливу роль урахування в практичному плані принципу публічності, яким охоплюється демократичний цивільний контроль у сфері забезпечення національної безпеки. Додержання цього принципу здійснюється під час здійснення планування та моніторингу у сфері національної безпеки.

Визначено ключові напрями вдосконалення механізму цивільного контролю як важливої складової державної політики у сфері національної безпеки України, зокрема:

1) існує необхідність у розробці та прийнятті указів Президента України «Про заходи підвищення інституційної внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки» і «Про Концепцію забезпечення національної безпеки України», за рахунок яких буде створено умови для розвитку громадянського та безпекового середовища;

2) внести необхідні зміни до Закону України «Про національну безпеку України», щоб підвищити результативність застосування механізму цивільного контролю, а також для конкретизації основоположних засад і напрямів демократичного цивільного контролю у сфері національної безпеки України;

3) завершити реформування системи забезпечення національної безпеки України до 2020 року та удосконалювати механізм цивільного контролю в цій сфері.

3.2. Перспективи розвитку державного управління у сфері національної безпеки України

Реалізації національної ідеї та забезпеченню належного рівня безпеки в Україні заважають багато факторів, а також помилки і прорахунки в реформуванні системи державної влади. Нехтування національними інтересами при прийнятті державно-управлінських рішень призводить до несприятливих негативних наслідків у забезпеченні національної безпеки. В умовах сьогодення основне завдання України полягає в тому, щоб зберегти територіальну цілісність і внутрішньополітичну стабільність, забезпечивши добробут усіх соціальних груп, які утворюють населення нашої держави, а також подолати наслідки економічної системної кризи. Комплексний підхід до вирішення цього завдання має становити базис внутрішньої державної безпекової політики, що забезпечує розвиток України.

На сьогодні, виходячи з економічного, політичного і соціального прогнозу загроз національним інтересам, принциповим та важливим питанням є створення дієвого інституційного механізму процедури щодо підготовки та прийняття рішень управлінського характеру, організації їх здійснення й ефективного контролю у сфері забезпечення національної безпеки. Однак, зазначене ускладнюється певними чинниками. Якщо відсутній чітко визначений вектор для перспективного державного будівництва, то обсяг різноманітних національних проєктів, програм і планів в країні не переходять у якість такого будівництва. Між іншим, саме змістовне наповнення цих документів повинно бути не

формальним і суперечливим, а характеризуватися стратегічністю та направлятися на задоволення національних інтересів.

Відзначимо, що на протязі усієї незалежності України, владними структурами не раз демонструвалась нездатність (імпотентність) ґрунтовно передбачити наслідки під час розвитку тих чи інших явищ (процесів). Саме тому, в найближчий час буде помилкою очікувати значний прорив в соціального-економічному розвитку, а відтак, і у формуванні яскраво вираженого піднесення рівня національної безпеки. Однак, очевидним є те, що інституційний механізм державного управління у розглядуваній сфері потребує системного вдосконалення [61, с. 120].

Виходячи з положень вже згадуваної ст. 26 Закону України «Про національну безпеку України» стосовно прийняття її стратегії на кожні 5 років [16], постараємося виокремити деякі напрями, які спрямовані на розвиток процесу політичного формування стратегії національної безпеки, що розглядається в контексті послідовних етапів.

На першому етапі, враховуючи законодавство, передбачається реалізація концептуальної основи забезпечення національної безпеки. На цьому етапі приймають конкретні законодавчі акти і розробляють загальний концепт такої безпеки, за яким визначаються загрози, небезпеки і відповідні заходи, щоб їх запобігати. Також за цим етапом передбачається співпраця вищих державних органів із залученням провідних науково-дослідних установ країни, спеціалістів тощо. Така співпраця відбувається за багатьма напрямами (правовий, економічний, зовнішньополітичний тощо).

Відмітимо, що другий етап представлений формуванням доктрини національної безпеки, яка становить площину, щоб забезпечити безпеку особистості, суспільства та держави в цілому. При цьому, ключові положення цієї доктрини повинні стосуватися військової, економічної, соціальної стабільності.

Вже на третьому етапі передбачено на основі доктрини національної безпеки створення стратегій громадської (публічної) безпеки, кібербезпеки, тощо, тобто основної лінії поведінки інститутів держави і суспільства за тією чи іншою сферою. В комплексі окреслені документи правового характеру повинні містити чітку відповідь на ключове запитання: як, за допомогою яких сил і засобів необхідно вирішувати завдання щодо забезпечення національної безпеки загалом та по окремим її видам у найближчій і подальшій перспективі, зокрема.

Заключний, четвертий етап містить в собі формування різноманітних планів, видання наказів, директив, прийняття інших управлінських рішень, які мають короточасну дію, а також більш конкретні документи, які представлені у вигляді програмних дій різних органів влади стосовно забезпечення національної безпеки [62, с. 8-9].

В продовження, зазначимо, що стратегічною метою забезпечення національної безпеки є підтримка динамічної стабільності суспільства та держави, мається на увазі контроль за основними соціально-економічними процесами, і як наслідок – досягти поєднання умов внутрішнього і зовнішнього змісту, які сприятливо вплинуть на еволюційний розвиток країни.

Не можна оминати увагою і зростаючі внутрішні загрози, які породжують все більший підхід до проблеми забезпечення національної безпеки України як до забезпечення динамічної стабільності її досить складної системи безпеки. Загалом, під стабільністю системи безпеки слід розуміти динаміку різних процесів, що не змінює відхиленням зовнішніх або внутрішніх умов, які формуються в переважній більшості штучно, що забезпечує передбачуваність системоутворюючих параметрів і станів цієї системи, напрямків і тенденцій її еволюції, а також змогу оптимально та ефективно реагувати на зміни, загрози і небезпеки.

Саме за рахунок стабільності системи безпеки зумовлюється перехід України до сталого розвитку в рамках сучасної цивілізації та в результаті передбачається значна демократизація усіх сфер суспільного життя. Модель сталого розвитку може суміщатися тільки з деякими соціально-політичними трансформаціями, які призводять до створення інститутів відкритого громадянського суспільства і можуть повністю направити розвиток соціальної практики за новим шляхом. Вакуум суспільної стабільності передбачає заповнення за допомогою оновленої інституціональної конструкції демократичного типу.

В свою чергу, з точки зору здатності перейти до сталого розвитку, сучасному стану демократії України дати однозначну оцінку неможливо [41, с. 56]. Демократизація суспільного життя дала змогу збільшити значення громадян та недержавних організацій під час підготовки великої кількості рішень, у тому числі на рівні держави. Здійснювані реформи, звільняючи людину від минулих ідеологічних стереотипів мислення, слугують підґрунтям для розвитку України в сучасному ХХІ столітті в контексті нової національної ідеї і стратегії функціонування, що відкриває двері для того, аби гармонізувати інтереси особистості, суспільства та держави.

В той же час, не можна заперечувати той факт, що демократичний процес, враховуючи специфіку та сучасну ситуацію в Україні – не виявився стабілізуючим чинником. На жаль, Україна, ставши на шлях демократичності, не змогла по сей день повністю забезпечити стабільний розвиток. З переходом до демократії простежується внутрішня нестабільність, економічний і правовий хаос, стрімкий спад економіки, зниження авторитету влади тощо. Є думка, що в Україні перемогу здобула не стільки демократія, скільки бюрократія [63, с. 267]. Бюрократичні інститути зростають набагато стрімкіше ніж демократичні. Проте, таке зростання бюрократичного апарату не передбачає підвищення належного та ефективного прийняття державно-

управлінських рішень і авторитету держави. Наслідки слабких державних структур виступають у вигляді нездоланної перешкоди на шляху модернізації суспільства України. На даний момент йому необхідна оптимізація в частині участі громадськості під час процесу інституціоналізації прогресивних форм функціонування держави-соціуму.

Отже, аналіз процесів національної безпеки в сучасній Україні коректно здійснювати в контексті взаємодії зі структурними ланками публічної влади. Такі взаємозв'язки в більшій мірі і відображають інституціоналізацію суспільно-політичних поглядів, цілей та програм, які націлені на суспільний розвиток і в комплексі становлять основу для того, щоб зрозуміти суть національної безпеки [64].

Разом з тим, останніми роками все більшої популяризації набуває думка про те, що забезпечення національної безпеки в будь-якій державі залежить від створення нової парадигми цивілізаційного мислення, підґрунтям якого є усвідомлення небезпек глобального характеру і головна мета якої – забезпечити розуміння суспільством тієї обставини, що розвиток має відображатись на інтересах людини і розширювати його можливості як учасника в процесах державного розвитку.

Так, з погляду цієї нової парадигми важливо міцніше пов'язувати стратегію сталого розвитку до Концепції та Стратегії національної безпеки України. Це можна пояснити тим, що концептуально забезпечення національної безпеки характеризується в аспекті нової моделі розвитку на систему інституційних рішень державного характеру та активну підтримку інститутів недержавного типу цієї безпеки. Її забезпечення – це процес безперервний та нескінчений. По мірі ліквідації або локалізації одних небезпек і загроз, неодмінно з'являються інші, змінюються їх пріоритети, форми та прояви зовнішнього характеру. Усе це потребує безперервний моніторинг внутрішньополітичної і міжнародної обстановки, ситуативний аналіз та

наукове усвідомлення шляхів забезпечення національної безпеки в умовах сучасності і організації цієї діяльності на глобальному, національному і регіональному рівнях, враховуючи стратегічні інтереси держави та небажаний вплив на державний добробут населення та його своєрідність [65, с. 90].

Враховавши зазначене, вважаємо, що суттєва різниця між чинною Стратегією національної безпеки України від 2020 року [20] і Стратегією національної безпеки України від 2015 року (яка, нагадаємо, залишається актуальною) полягає у тому, що вона, з нашого погляду, має низку переваг, зокрема:

1) за новою Стратегією створено не тільки напрям діяльності держави щодо забезпечення національної безпеки та встановлення загроз, але й конкретизовано стратегічні національні пріоритети, механізм реалізації взаємних зусиль держави та суспільства і надається оцінка стосовно їх результатів. Власне кажучи, ще однією відмінністю нової Стратегії від чинною є і те, що в ній сформульовані критерії, які визначають сучасний і потенційний стан національної безпеки України;

2) визначена ключова мета державної безпекової політики: «Україна прагне миру. Мир – запорука розвитку України. Встановлення миру, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону – найвищий пріоритет держави» [20];

3) в повному об'ємі враховуються напрями національної безпеки, стан проаналізованої нормативної бази, чітко розподіляється діяльність суб'єктів забезпечення такої безпеки, тощо. Відмітимо, що неопрацьованість Стратегії 2015 року закріпила за нею декларативний характер, тим самим, це виступало перешкодою, щоб ефективно вирішувати завдання забезпечення національної безпеки;

4) за новою Стратегією яскраво виражена ресурсна база у сфері забезпечення національної безпеки, тому що вона знаходиться у безпосередньому взаємозв'язку та залежності від сталого розвитку;

5) характерною особливістю нової Стратегії є її чітка соціально-політична спрямованість, тобто національна безпека забезпечується за рахунок високого рівня соціально-економічного розвитку держави (економічне зростання, підвищення якості життя громадян, підвищення якості освіти, тощо).

Отже, на нашу думку, оновлена Стратегія національної безпеки України демонструє нам модернізовану систему безпеки, тобто безпеку зі сторони громадськості (громадська безпека). Вона виступає як пріоритетний напрям щодо функціонування системи Міністерства внутрішніх справ України. Згідно до оновленої Стратегії громадська безпека відображається через призму: 1) стратегічних цілей та інтересів; 2) ключових джерел, які становлять загрозу; 3) основних засад (принципів), які забезпечують національну безпеку у сфері державної та громадської безпеки.

В контексті окресленого, слід вказати, що ключовий елемент національної безпеки – це інтереси (держави, суспільства та особистості). Тут погодимось з думкою Ю.Б. Ірхи, яка говорить: «під час розробки стратегії національної безпеки варто оцінити пріоритетність цілей її забезпечення, а, відтак, імовірність їх досягнення. Допомогти в цьому може застосування таких критеріїв оцінювання, як інтенсивність, імовірність, актуальність і ступінь реалізації інтересу» [61, с. 121].

У продовження відмітимо, на сьогодні, у чинному Законі України «Про національну безпеку України» [16] містяться положення, які мають відношення до забезпечення безпеки в період суспільно-політичних і військових конфліктів. Однак, дуже важливо таку безпеку забезпечувати в разі настання надзвичайних ситуацій, що можна досягнути за рахунок підвищення ефективності реалізації функцій

органів місцевого самоврядування, в тому числі, якщо оновити парк технологічного обладнання та технологій виробництва на об'єктах, які є потенційно небезпечними, також за рахунок запровадження технічних засобів інформування сучасного зразку, які оповіщають громадян в місцях масового перебування та створення системи заходів превентивного характеру стосовно зниження ризиків терористичних актів, внаслідок чого буде пом'якшено наслідки надзвичайних ситуацій.

В свою чергу, враховуючи недосконалість «Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України» [23], можна визнати, що перспективи розвитку системи МВС України за сферами публічної та національної безпеки як раз і повинні мати відношення до забезпечення сил Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) усіма необхідними інструментами та ресурсами. У зв'язку з цим, необхідно доопрацювати положення «Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України» [23] в частині розвитку системи МВС України до закінчення 2020 року.

Насамкінець, зазначимо, що забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій – це одна із ключових задач державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, в тому числі і в аспекті забезпечення сталого розвитку України. Відтак, вважаємо, що слід виділити пріоритетні заходи в цих напрямках, серед яких можуть визнаватися такі:

- реалізація норм правового, науково-технічного і економічного змісту, які пов'язані із тим, щоб підвищити стійкість функціонування організацій в умовах небезпеки;

- збір, обробка та видача інформації з питань стосовно попередження і ліквідації кризових та надзвичайних ситуацій;

- прогноз та оцінка надзвичайних ситуацій і своєчасне створення відповідних заходів стосовно їх попередження [65, с. 92].

Серед іншого, для сталого безпечного розвитку України в цьому напрямі повинна сприяти активна зовнішня політика, яка зосереджується на пошуках згоди і інтересів, які співпадають з іншими державами, базуючись на системі багатосторонніх взаємовигідних партнерських відносин в контексті моніторингу та зменшення наслідків по забрудненню навколишнього середовища.

На підставі вищевикладеного, слід зазначити про те, що перспективи розвитку державного управління у сфері національної безпеки України обґрунтовуються необхідністю удосконалити інституційні засоби такого управління, які повинні забезпечити високу ефективність в рамках сформованих концепцій, доктрин і стратегій. Вони виступають так званим інструментом, який потрібен для того, щоб отримати системний ефект під час визначення національних інтересів, а також побудові їх за ієрархією при оцінюванні ризиків, викликів і загроз національній безпеці України.

Було аргументовано необхідність вдосконалити сучасний організаційний механізм державного управління у сфері забезпечення національної безпеки за наступним напрямком:

– доопрацювати положення «Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України» в частині розвитку системи МВС України до закінчення 2020 року, яка має забезпечити сили Державної служби України з надзвичайних ситуацій усіма необхідними інструментами та ресурсами, оскільки забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій – це одна із ключових задач державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, в тому числі і в аспекті забезпечення сталого розвитку України.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано дослідити на основі положень чинного законодавства та існуючих наукових праць особливості державної політики у сфері національної безпеки, сформулювати ключові проблеми, а також запропонувати і обґрунтувати відповідні шляхи вдосконалення в зазначеному питанні, спираючись на сучасні умови. Результати проведених досліджень дали нам змогу отримати наступні висновки:

1. Існуюче законодавче закріплення поняття національної безпеки, а також різноманітність думок наукової спільноти щодо його трактування, дало змогу встановити власне бачення, за яким під національною безпекою слід розуміти статико-динамічний стан захищеності найважливіших цінностей та інтересів суспільства і держави від існуючих загроз і викликів, які можуть бути як потенційними, так і реальними.

Визначено основні складові поняття національної безпеки, які сприяли проаналізувати його змістовне наповнення, зокрема:

- 1) захищеність;
- 2) стійкість.

2. Суб'єкти забезпечення національної безпеки України – це комплексна система взаємопов'язаних державних органів та органів місцевого самоврядування, діяльність яких є цілеспрямованою за єдиним напрямом, який орієнтований на ефективне, своєчасне і адекватне сприйняття сучасних викликів під час забезпечення національної безпеки.

Встановлено, що основний перелік суб'єктів, діяльність яких направлена на те, щоб забезпечити національної безпеку України, представлений у Законі України «Про національну безпеку України», а

також в Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, який по суті дублює їх перелік та дещо доповнює функціональні повноваження.

Проаналізовані суб'єкти, які забезпечують національну безпеку України несуть в собі головну мету – захищати інтереси особистості, суспільства і держави від загроз внутрішнього і зовнішнього характеру.

Загалом, здійснивши аналіз повноважень (функцій) державних органів у розглядуваній сфері переконує нас в тому, що в нашій країні основоположним недоліком чинної системи забезпечення національної безпеки є нерозвиненість її ключових функціональних складових. Також дуже важливо відмітити, що компетенція всіх органів чомусь не передбачає одну із ключових функцій – моніторингу, завдяки якій можливо здійснювати аналіз та оцінювати реальні і потенційні загрози за різними сферами національної безпеки, а також визначати ступінь адекватності їм вжитих заходів щодо захисту і введення органами державної влади для таких цілей обмежень і заборон правового спрямування.

3. Під стратегічним плануванням у сфері національної безпеки можна розуміти діяльність учасників планування стосовно здійснення прогнозів і програмування соціально-економічного розвитку України та сфер управління державного і регіонального рівня, а також забезпечення національної безпеки України, яка спрямована на те, щоб вирішити задачі сталого соціально-економічного, інформаційного та інших видів розвитку держави загалом та регіонів, зокрема, які закріплені за відповідними правовими документами.

Визначено, що таке планування у сфері забезпечення національної безпеки «поділяється на довгострокове (понад п'ять років), середньострокове (до п'яти років) та короткострокове (до трьох років)».

Аргументовано, що здійснення планування у сфері забезпечення національної безпеки потребує суттєвих доопрацювань в частині правових та організаційних механізмів державного управління, у зв'язку

з їх недосконалим функціонуванням. Розв'язати це проблемне питання можливо шляхом здійснення систематичної інституційної діяльності органів державного управління стосовно планування у сфері національної безпеки, яке направлено на те, щоб вирішити значний масив завдань, які пов'язані зі сталим соціально-економічним розвитку держави загалом та її регіонів і суспільства, зокрема.

4. Сучасний етап розвитку України на сьогодні пов'язується з системним інституційним формуванням «стратегії сучасності», зокрема, в контексті здійснення державної політики під час забезпечення національної безпеки за окремо взятими сферами суспільного життя, в першу чергу, під час розвитку людського капіталу, модернізації соціальних відносин, а також під час активізації його інститутів, щоб підвищити інституційну результативність державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Зазначене потребує відповідних заходів, щоб оновити соціально-економічну політику держави, яка орієнтується на сталий розвиток.

В свою чергу, ключовими задачами нової державної політики у соціально-економічній сфері, яка побудована з урахуванням того, щоб забезпечити пріоритети національної безпеки, повинні в найближчому майбутньому стати наступні:

- 1) послідовно вирішувати проблемні питання, які стосуються безпечного і сталого соціального та економічного розвитку;
- 2) підвищувати рівень та якість життя населення;
- 3) долати надмірне майнове розшарування суспільства, внаслідок чого сформувати стійкий і чисельний середній клас;
- 4) зміцнити інститут сім'ї як найбільш стійкої форми під час соціалізації особистості;
- 5) підвищувати імідж України на світовій арені, створюючи при цьому сприятливі умови для гідного життя і діяльності майбутніх поколінь.

Окрім цього, вважаємо, що в основі довгострокової стратегії безпечного соціального та економічного розвитку України повинен відображатися принцип щодо зростання ефективності соціально-трудова відносин, який спрямований на те, щоб забезпечити розширене відтворення робочої сили як важливого фактору зростання людського капіталу загалом та під час суспільного розвитку, зокрема.

5. Ключові засади інституційного розвитку державного управління у сфері забезпечення такої безпеки в Україні було визначено за рахунок досвіду щодо підтримки національної безпеки, який напрацьовано в ЄС. Ці засади передбачають встановлення сучасної, функціональної моделі в розглядуваній сфері. Основна мета такої моделі – створити результативні інституційні механізми державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України.

Встановлено, що ці механізми спрямовані на те, щоб вирішувати завдання стосовно такого:

- 1) забезпечувати національну безпеку України за внутрішньо- і зовнішньополітичною сферами;
- 2) зміцнювати обороноздатність України;
- 3) розвивати міжнародну співпрацю України в безпековій сфері тощо.

Це, у свою чергу, повинно підвищити змогу України в частині реалізації її євроінтеграційних прагнень, в тому числі це допоможе закріпити підвищення позицій України на міжнародній арені.

Також було виокремлено деякі пріоритетні напрями вдосконалення цих механізмів та додатково їх деталізовано в частині зовнішньо- і внутрішньополітичної сферах.

6. В Україні встановлено важливу роль урахування в практичному плані принципу публічності, яким охоплюється демократичний цивільний контроль у сфері забезпечення національної безпеки.

Додержання цього принципу здійснюється під час здійснення планування та моніторингу у сфері національної безпеки.

Визначено ключові напрями вдосконалення механізму цивільного контролю як важливої складової державної політики у сфері національної безпеки України, зокрема:

1) існує необхідність у розробці та прийнятті указів Президента України «Про заходи підвищення інституційної внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки» і «Про Концепцію забезпечення національної безпеки України», за рахунок яких буде створено умови для розвитку громадянського та безпекового середовища;

2) внести необхідні зміни до Закону України «Про національну безпеку України», щоб підвищити результативність застосування механізму цивільного контролю, а також для конкретизації основоположних засад і напрямів демократичного цивільного контролю у сфері національної безпеки України;

3) завершити реформування системи забезпечення національної безпеки України до 2020 року та удосконалювати механізм цивільного контролю в цій сфері.

7. Перспективи розвитку державного управління у сфері національної безпеки України обґрунтовуються необхідністю удосконалити інституційні засоби такого управління, які повинні забезпечити високу ефективність в рамках сформованих концепцій, доктрин і стратегій. Вони виступають так званим інструментом, який потрібен для того, щоб отримати системний ефект під час визначення національних інтересів, а також побудові їх за ієрархією при оцінюванні ризиків, викликів і загроз національній безпеці України.

Було аргументовано необхідність вдосконалити сучасний організаційний механізм державного управління у сфері забезпечення національної безпеки за наступним напрямком:

– доопрацювати положення «Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України» в частині розвитку системи МВС України до закінчення 2020 року, яка має забезпечити сили Державної служби України з надзвичайних ситуацій усіма необхідними інструментами та ресурсами, оскільки забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій – це одна із ключових задач державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, в тому числі і в аспекті забезпечення сталого розвитку України.

Також слід відмітити оновлену «Стратегію національної безпеки України», затверджену Указом Президента України від 14 вересня 2020 року, за якою найвищим пріоритетом держави є «встановлення миру, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України». Загалом, положення оновленої Стратегії будуть слугувати подальшим орієнтиром і для того, щоб забезпечувати національну безпеку нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки: концептуальні та організаційно-правові засади. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України, 2012. 543 с.
2. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 42 с.
3. Петровский В. Доктрина «Национальной безопасности» в глобальной стратегии США. Москва: Международные отношения, 1980. 254 с.
4. Резнікова О.О., Цюкало В.Ю., Паливода В.О., Дрьомов С.В., Сьомін С.В. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 58 с.
5. Гаджиев К.С. Политическая наука: пособие для преподавателей, аспирантов и студентов гуманитарных факультетов. Москва: Международные отношения, 1994. 398 с.
6. Скакунов Е.И. Международно-правовые гарантии безопасности государств. Москва.: Международные отношения, 1983. 224 с.
7. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*. 2012. № 4. С. 69–75.
8. Ліпкан В.А., Ліпкан О.С., Яковенко О.О. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях. Київ: Текст, 2016. 256 с.
9. Кондратьєв Я.О. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 20 с.
10. Правовые основы обеспечения национальной безопасности: учеб. пособие / сост. В.Д. Самойлов. Москва: МИЭМП, 2008. 232 с.

11. Дзьобань О.П. Національна безпека в умовах соціальних інформацій (методологія дослідження та забезпечення): монографія. Харків: Константа, 2006. 440 с.
12. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадянський контроль і система національної безпеки. *Національна безпека України*. 2003. № 1. С. 39–46.
13. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. Київ: ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.
14. Данилейко В.В. Теоретико-правовые проблемы обеспечения национальной безопасности России: дисс. на соискание науч. степени докт. юрид. наук: 12.00.01. СПб., 2010. 249 с.
15. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV (втратив чинність) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
16. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (останні зміни: 15.03.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
17. Глазов О.В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинник. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2018. Т. 155, Вип. 143. С. 42–46.
18. Башук В.В. Понимание национальной безопасности в философско-правовом и социокультурном аспектах. *Теория и практика общественного развития*. Краснодар, 2013. № 9. С. 350–353.
19. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96 – ВР (останні зміни: 01.01.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»:

Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 / Президент України. *Офіційний вісник Президента України*. 2020. № 392/2020.

21. Ткаченко В.І. Шляхи формування системи забезпечення національної безпеки. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. № 2 (43). С. 3–8.

22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України 24 вересня 2015 року № 555/2015 / Президент України. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 555/2015.

23. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України 14 березня 2016 року № 92/2016 / Президент України. *Офіційний вісник Президента України*. 2016. № 92/2016.

24. Зайцев М.М. Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України. *Форум права*. 2018. № 3. С. 231–238.

25. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР (останні зміни: 11.01.2019) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

26. Крук С.І. Наукові засади інституційного забезпечення державного управління у сфері національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2018. № 2 (9). С. 209–214.

27. Помаза-Пономаренко А.Л. Анализ государственно-правового обеспечения в сфере национальной и публичной безопасности Украины. *East Journal of Security Studies* / [Електронний ресурс]. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7491/1/Pomaza-Poroka.pdf> (дата звернення: 09.10.2020).

28. Куліш А.М. Прогнозування як державно-управлінська функція із забезпечення національної безпеки України. *Юридичний журнал України*. 2019. № 1 (10). С. 36–40.

29. Булавін А.В. Основи стратегічного планування в сфері національної безпеки Японії: порівняльний аналіз. *Національна безпека*. 2017. № 3. С. 1–20.

30. Тищенко М.М. Планування у сфері національної безпеки України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. С. 56–61.

31. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України 12 січня 2015 року № 5/2015 / Президент України. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 5/2015.

32. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. К. : НІСД, 2016. 288 с.

33. Зубова О.Я. Інституціоналізація національної безпеки у системі державного управління. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 2018. Том 29 (68). № 5. С. 34–37.

34. Пухкало О. Модернізація державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні: монографія / О. Пухкало. К., 2010. 287 с.

35. Солошкін І.В. «Національна безпека»: законодавство України / І.В. Солошкін. Х.: НУЦЗУ, 2018. 168 с.

36. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2016. Т. 2: Методологія державного управління / наук.- ред. колегія: Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. 2016. 692 с.

37. Євсюков О.П. Концепція уніфікації державних механізмів щодо забезпечення соціально-економічної безпеки України. *Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*, 2018. Вип. 1 (9). С. 124–130.

38. Діденко Н.Г. Державна політика підтримки зайнятості внутрішньо переміщених осіб в місцевих співтовариствах. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: *матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (19–20.04.2018 р., м. Харків). Х. : НУЦЗУ, 2018. С. 97–100.

39. Дегтяр О.А. Напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком. *Вісник Академії правових наук України*. 2017. Вип. 1 (6). С. 1–9.

40. Гонюкова Л.В. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / Е.А. Афонін, Л.В. Гонюкова, Р.В. Войтович. К. : Центр сприяння інституц. розвитку держ. служби, 2006. 219 с.

41. Волвенко Н.М. Інституціоналізація політичного дискурсу в перехідному суспільстві (український контекст). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2018. № 12. С. 51–57.

42. Іляш О.І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О.І. Іляш; Львівська комерційна академія, 2018. 592 с.

43. Мельниченко О.А. Соціальні індикатори рівня та якості життя населення як результат регуляторного впливу держави. Актуальні проблеми державного управління: *зб. наук. пр.* Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. № 2. С. 218–226.

44. Грицяк І. Європейська інтеграція / І. Грицяк, Д. Дзвінчук. Івано-Франківськ: Видавництво «Місто НВ», 2013. 344 с.

45. Нікіпелова Є.М. Історико-правові засади Європейської політики безпеки й оборони. Теорія та практика державного управління: *зб. наук. пр.* ХарПІ НАДУ, 2016. Вип. 3 (54). С. 30–37.

46. Помаза-Пономаренко А.Л. Роль інституту президентської влади у сфері забезпечення національної безпеки / А.Л. Помаза-Пономаренко // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електр. зб. наук. пр. Херсонського нац. техн. ун-ту. 2019. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39 (дата звернення: 09.10.2020).

47. European agenda for Ukraine (2014). National Institute for Strategic Studies / [Електронний ресурс]. URL: <http://en.niss.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2020).

48. Юрковський Д.Ю. Світовий досвід формування ефективних механізмів здійснення зовнішньополітичної діяльності. *Наук. вісн. Акад. муніцип. упр.* 2017. Вип. 1. С. 184–192.

49. Чувакова О.А. Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України.* 2019. Вип. 1 (10). С. 60–64.

50. Сітарський С.М. Інституціоналізація діяльності органів державної влади щодо врегулювання політичних конфліктів у контексті національної безпеки України: дис ... к.держ.упр. Київ: НАДУ, 2018. 201 с.

51. Трутенко А.О. Зовнішньополітичний механізм України: структурно-функціональний вимір міжінституційної взаємодії. *Право України.* 2014. С. 208–212.

52. Крук С.І. Засади інституційного забезпечення державного управління у сфері національної безпеки. Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах: *матеріали VII Всеукр. науч.-практ. конф.* (16.11.2018 р., м. Харків). Х. : ХНУВС, 2018. С. 317–319.

53. Цюкал В.Ю. Теоретичні питання адаптації безпекового законодавства України до відповідного законодавства ЄС. Адаптація правової системи України до права європейського союзу: теоретичні та

практичні аспекти: *матеріали III Всеукр. за міжнародною участю наук.-прак. конф.* (25-26.10.2018 р., м. Полтава). Полтава, 2018. С. 87–89.

54. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV (останні зміни: 20.03.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.

55. Про дипломатичну службу: Закон України від 7 червня 2018 року № 2449-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 26. Ст. 219.

56. Полторак С.Т. Громадський контроль над військовопромисловим комплексом: інституційні аспекти функціонування. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 23–27.

57. Вичалківський І.В. Пріоритетні напрями розвитку демократичного цивільного контролю за діяльністю правоохоронних органів України. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2015. № 1. С. 250–257.

58. Криштанович М.Ф. Реалізація механізмів публічного управління у сфері цивільного захисту України щодо національної безпеки. *Інститут держави і права ім. В.М. Корецького*. 2017. Вип. 1 (6). С. 341–347.

59. Шульга А.М. Пріоритети підвищення результативності державного управління у сфері національної безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 3. С. 94–98.

60. Додаток до Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. [Електронний ресурс]. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/20/87/151778615ec0221d31e70435bcb06f64_1458056763.pdf

(дата звернення: 09.10.2020).

61. Ірха Ю.Б. Державне управління у сфері національної безпеки: проблеми та перспективи формування дієвого механізму. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 8(9). С. 119–123.

62. Бородін Д.І. Аналіз сучасних викликів національній безпеці та процесів її інституціоналізації в Україні. *Публічне управління і адміністрування*. 2019. № 9. С. 7–11.

63. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці / О.С. Власюк. К. : НІСД, 2016. 528 с.

64. Колесник В.Т. Розвиток та удосконалення організаційно-правових механізмів управління у сфері забезпечення національної безпеки України / [Електронний ресурс]. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1006> (дата звернення: 09.10.2020).

65. Момотенко Т.Д. Формування інституційних механізмів державного управління у сфері національної безпеки. *Форум права*. 2018. С. 89–92.